Geo-SEE

ISSN: 1857-9000 (paper version)
ISSN: 1857-9019 (digital version)
UDC: 91

1

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

Micro Macro & Mezzo Geo Information

December, 2013

ISSN: 1857-9000 (paper version)
ISSN: 1857-9019 (digital version)
UDC: 91

1

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL

Micro Macro & Mezzo Geo Information

December, 2013

Geo-SEE

REVISTA SHKENCORE NDËRKOMBËTARE

ISSN: 1857-9000 (versioni në letër)
ISSN: 1857-9019 (versioni digjital)
KDU: 91

Mikro Makro Mezo Gjeo Informacione

1

Dhjetor, 2013

Geo-SEE

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

ISSN: 1857-9000 (paper version)
ISSN: 1857-9019 (digital version)
UDC: 91

Micro Macro Mezzo Geo Information

1

December, 2013

Botues/Publisher:
Geo-SEE Institute, Skopje, Macedonia
www.geo-see.org

South-East European Research Institute on Geo Sciences
“Geo-SEE Institute”
adress: str. Djon Kenedi, 25/1-d3; 1000 Skopje, Macedonia.
tel: + 389 2 6140-453; gsm: + 389 75 712-998
info.geosee@gmail.com, www.geo-see.org

PËRMBAJTJA / CONTENTS:

Papers in English language:

Punime në gjuhën shqipe:

http://mmm-gi.blogspot.com

Gjeo Informacione

Geo Information

TERRITORIAL - SPATIAL ORGANIZATION OF THE MUNICIPALITY OF PRISHTINA WITH ITS SUBURBS AND METROPOLITAN DEVELOPMENT OPPORTUNITIES

Ibrahim RAMADANI[1]

SUMMARY

The purpose of this paper consists in defining and determining of territorial-spatial units of the municipality of Prishtina with several other surrounding municipalities that would facilitate the formulating of fundamental concepts of the overall spatial development of the municipality and the city of Prishtina as the capital of Kosova, as well as formulating of development concepts of the metropolitan zone.

Work methods and methodology rely on the analysis of several relevant geographic factors of the aforementioned territory (morphology of the terrain, spread of settlements, population density, infrastructure network), while based on the assessment of these very important geospatial indicators we will be able to determine the development directions of this urban agglomeration.

Key words: municipality, infrastructure, metropolitan zone, transformation, urban agglomeration.

FUNDAMENTAL GEOSPATIAL CHARACTERISTICS

The analysis and evaluation of the geographical position is of an outmost importance when studying a particular area, as based on this component one can understand opportunities/ possibilities for development and functioning of the area. Therefore, geographical position and the entire complex of natural factors reflects especially on the importance, the population density and the capacity of a city to function, moreover of the region as whole (B. Maksimović, 1986). The municipality of Prishtina has a surface area of approximately 57.000 ha and is comprised of 47 cadastral zones (J. Osmani, 2003). The territory of the municipality of Prishtina stretches in the north-eastern part of the Republic of Kosova, in the

[1] **Assoc.Prof.Dr. Ibrahim RAMADANI**, ibrahimramadani@yahoo.com
University of Prishtina, Geography departament, www.uni-pr.edu
Tel. +37744 139 730;
Address: 10000, Str. "Nëna Terezë" no.no., Prishtinë, Kosova

geographic latitude 42º40´00´´ and geographic longitude 21º20´15´´, which shows a very convenient central position in the Balkan Peninsula.

Regarding the micro position of this area, the Municipality of Prishtina in the north is bordered by the municipality of Podujeva, in the northeast by the Republic of Serbia, in the east by the municipality of Kamenica, in the southeast by the municipality of Novoberda, in the south by the municipality of Lipjan and in the west by municipalities of Obiliq and Fushë Kosova. Surrounding municipalities (Obiliq, Fushë Kosova, Graçanica, and Novobërda) have close connections with the city of Prishtina, and with the aid of a stronger and more functional connection it will represent an opportunity for creation of urban agglomerate with a metropolitan character in the future.

Due to its good geographical position, the city of Prishtina has become an important centre not only for its periphery but for the entire Kosova and beyond. Since ancient times very important roads pass through the territory of this municipality; roads which lead in the inland of the Balkan Peninsula, but also in the Central Europe and further. The distance of other important centres from the city of Prishtina is as follows: Prishtina - Tirana 421 km, Prishtina - Skopje 86 km, Prishtina - Sofia 304 km, Prishtina - Thessaloniki 300 km, Prishtina - Belgrade 340 km, Prishtina - Podgorica 280 km.

The importance of the geographic position of the city of Prishtina was noticeable even in the earliest ages, because of its excellent connections with surrounding regions. In ancient times through this zone passed and intersected roads that connected Lezha, Prizren, Prishtina and Nish (Lissum - Theranda - Ulpiana - Naissus) and the Aegean route which connected Thessaloniki, Skopje, Prishtina and Zveçan (Thessalonica - Scupi - Ulpiana - Municipium DD) with the Central Europe (E. Čerškov, 1957).

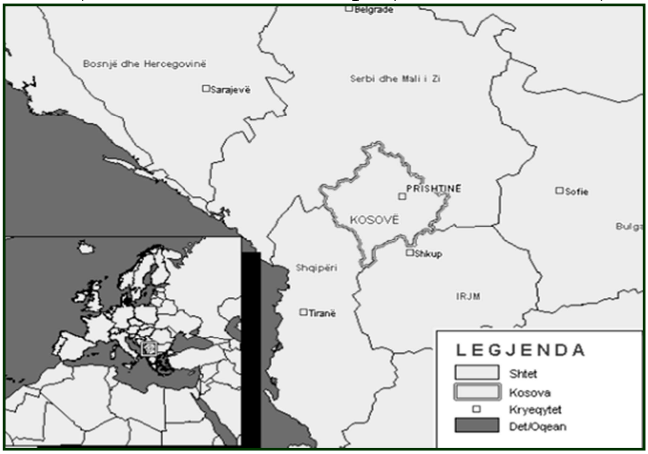

Map 1. Geographical position of the city of Prishtina in Europe

The municipality of Prishtina stretches in the north-eastern part of Kosova, in the contact zone of very important tectonic and morphologic units which have reflected in complicated natural processes, but has also reflected in excellent communications connections, as well as economic, cultural and political development all throughout history. A part of its territory stretches in the central part of the Kosova Plane, whereas eastern, south-eastern and north-eastern parts of the municipality are characterised by hilly and mountainous landscapes known as the Gollaku territory. The hilly-mountainous part of the municipality of Prishtina is a corrugated terrain with a relative altitude, and geological rocky structures are exposed in some parts of the territory (in serpentine areas in Badovc, Koznicë and some steep schist areas). The rest of the territory is covered by forests and greenery and a very important pedologic layer. The lowland or plain part is comprised of lake sediments and other sedimented river materials. The altitude in the lowland area is around 550-650 m, whereas in the mountainous part in some of the mountain peaks it reaches up to 1.200 m. River valleys enable communications between different parts of the municipality and further, as well as the establishment of settlements and development of various human activities. Through these river valleys (Teneshdolli Valley, Graçanica Valley and River Prishtina Valley) municipality of Prishtina connects with other parts of Kosova and beyond. The same applies to the population of the municipality, as all settlements of the mountainous zone utilise the established communications (commuting) lines in these important valleys in order to connect to the city itself. These territorial dispositions with various local physical-geographic features represent the natural foundation for organizing of and development of settlements and human activities.

SPATIAL ENTIRETIES AND PREDISPOSITIONS FOR METROPOLITAN DEVELOPMENT

The partition of a municipal territory into spatial units for spatial planning purpose is considered as one of most significant problems of the social organization. By partitioning a municipal territory into smaller spatial units we enable the spatial detailing and the identification of all influences and interactions that condition the overall social, economic and cultural development (K. Mihajlović, 1968). Natural, geographic, social, economic and functional characteristics have attested that in the Municipality of Prishtina one can come across small spatial units with different features. This partition of the municipal territory into spatial units has an exceptional importance in the planning process, with significant influence on the spatial organization and development of these territorial units (D. Perišić, 1985).

For the purpose of implementation of the planning process, in the municipality of Prishtina we can distinct two major spatial entireties, which are separated by reasonably discernible natural boundaries, which in turn can be separated into sub-zones. The territory of the Municipality of Prishtina in the overall geographic sense can be divided in two major spatial entireties:

1. Eastern Zone - hilly and mountainous, and
2. Western Zone - lowland (plain).

The boundary between these zones is situated at the meeting line of the lowland part with the hilly-mountainous part, in the north-south direction. In some cases this line penetrates through river valleys in the east, such as the Valley of Graçanica and Valley of Prishtina.

The eastern part of the Municipality of Prishtina is mainly hilly-mountainous territory with relatively large surface area. Farming and mining are predominant economic activities as a result of this hilly-mountainous terrain.

Roads in this territory are relatively passable, whereas as an exception we can take the road towards Leskovc. Relatively unfavorable natural conditions (folded landscape) and until recently impassable roads reflected in a very low population density of this municipal territory, as well as decrease in population size. The Novobërda mining settlement emerges as the local centre for this zone. However, in the functional sense this settlement is underdeveloped and with poor connections to other settlements of this zone.

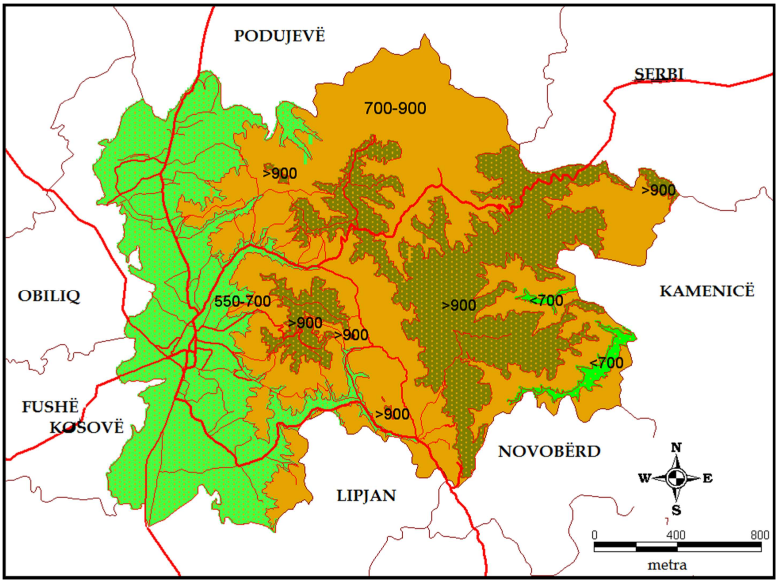

Map 2. Predispositions for metropolitan development

The north-eastern part of the Municipality of Prishtina is mainly characterized by a hilly-mountainous landscape. This territory is mainly covered by forests and meadows, whereas in the economic and social aspects it is significantly lagging behind in comparison to other parts of the Municipality. Therefore, when drafting the spatial planning of the municipality in question we should offer an answer regarding the possibilities of a faster development of this part of the Municipality.

Unfortunately, no production unit has been established in this area for decades, and the lack of investments attests to this underdevelopment. Keqekolla is the centre of this zone and it integrates ten (10) surrounding settlements. It is important to emphasize that regardless of the relatively high natural birth rate, the population size in 1981 (7.200 inhabitants) remained the same as two (2) previous decades, whereas in the last decade the population size has a continuous tendency of decreasing. The population size decrease in this zone is a consequence of the evident migration of population towards the city of Prishtina and towards the lowland zone.

The majority of the population of the municipality, as well as economic and non-economic activities, infrastructure, etc., is concentrated in the western part, because of the suitable position and favorable terrain. Out of 211.156 inhabitants that the municipality of Prishtina had in 1981, 109.200 inhabitants or over 50% of its population lived in the urban zone, while two (2) decades prior this participation was only 37%.

The territory of the city of Prishtina has undergone an outstanding physical and social transformation. These changes are mostly expressed by the expansion of the urban area with new districts and the expansion of settlements surrounding the city, very often as a result of constructions without any plans in many zones of the city. Uncontrollable growth of the city brought about the disruption of the balance and the disintegration of the urban space area, as well as deterioration of the city’s physiognomy, very often with spontaneous development trends and degradation of open spaces. Another problem that should be mentioned in the case of urban development of Prishtina are the barriers for further development due to the exploitation of coal and the energy - industry development in the western part, which is manifested by significant contamination of the environment, including the largest parts of the city.

Fushë Kosova with its centre in which gravitate 20 settlements stretches in southwest of the wide area of the city of Prishtina. This space area in the morphologic sense is one of the most favourable metropolitan zones, as in this zone River Drenica and River Prishtina flow into the River Sitnica. This space area is considered as one of the most favourable communications, commercial and industrial zones of Prishtina. The most important communications lines towards Nish, Leskovc, Peja, Skopje, etc., intersect in this zone. This area is also characterized by an immense increase in population size, at around 2,5 times for every two (2) decades. The rapid growth of population in this area could not be followed even by current development plans. Therefore, the spatial organization is of considerably chaotic and irrational character. Construction of buildings outside settlements in agricultural land and along main roads gives the impression of a disintegrated and inauspicious development, but also with serious consequences for the future development (M. Kadić, 1972).

Graçanica, an important centre with its integrative area is located south of Prishtina. In the future this area will present the most important part of the metropolitan zone of Prishtina. The terrain is flat and partially corrugated, but very favourable for the further expansion of urban development of Prishtina. This will be considered as one of the most attractive and safest zones for future urban development of Prishtina. The settlement of Hajvalia is also situated in this zone, a settlement which will soon be integrated into the urban network of Prishtina. In addition, a few kilometers further down there is the water accumulation reservoir that supplies drinking water to a significant part of Prishtina.

In the west of Prishtina lies the zone of Obiliq with extremely favourable provisions for the development of agriculture. However, because of the exploitation of lignite for energy needs, this area even in the future will be considered as a source of energy for the metropolitan zone of Prishtina and beyond. Therefore, municipal and urban development plans should give a notable consideration to this fact, which as much as it is economically advantageous, is also challenging for the future metropolitan development of Prishtina.

In the territory of the municipality of Prishtina there are big differences in regards to the expansion/spreading of settlements and the population density. Lowland zones of the territory of the municipality of Prishtina and the zone around the city of Prishtina in terms of social-economic processes are under the stimulus of an intense development. This area is characterized by a high population density. According to the 1991 statistical data, lowland area of the municipality of Prishtina has a density of 2.371 residents per km^2, while the territory of the municipality of Prishtina around 500 residents per km^2.

Prishtina and its surrounding area is one of the zones with the greatest concentration of population not only in the region but also in the Republic of Kosova. Whereas, its mountainous part (Gollak) is characterized by rapid depopulation for reasons analyzed above.

Table 1. Population density by zones

Component	Low Area	Mountain Area	Total
Population size	275.000	18.517	293.517 inhabitants
Surface	116 km^2	456 km^2	571 km^2
Density	2.371 cap/km^2	40,6 cap/km^2	514 cap/km^2

From a total of around 300.000 residents that the municipality of Prishtina counted in 1991, in 20% of its territory which is a lowland zone live around 275.000 residents or 93% of the overall population of the municipality, whereas in the hilly-mountainous zone with 456 km^2 or 80% of the overall territory, live around 18.517 residents or 7% of the overall municipal population.

In urban and suburban settlements of Prishtina nowadays lives over 90% of the overall population of the municipality, while the rest of the population lives in peripheral settlements with poor communications links.

With such population growth intensity (around 8.200 residents per year), the municipality of Prishtina until 2020 will have around 550.000 inhabitants, with an overall population density of 963 residents per km^2, while in the lowland zone the population density will reach up to around 4.500 residents per km^2.

Considering the territorial - spatial integration processes, it may be calculated that the Association of Municipalities of Prishtina (Prishtina, Fushë Kosova, Obiliq, Graçanica, Novoberda) in 2020 will have approximately 600.000 inhabitants, with an overall population density of 761 residents per km^2, while in the lowland area (agglomerative zone) with a heavy concentration of people, infrastructure and superstructure, the average density of population will reach up to around 2.400 residents per km^2, with quite significant differences between urban area of Prishtina and other parts of this urban agglomeration. In the last decade several mountainous zone settlements have been almost entirely abandoned.

The table shows that mountainous zones have much lower population density than the lowland zone. The population density in the lowland zone is 14 times greater than in the mountainous zone, excluding here the city of Prishtina. Whereas jointly with the city of Prishtina the population density in the lowland zone is 58 times greater than in the mountainous zone.

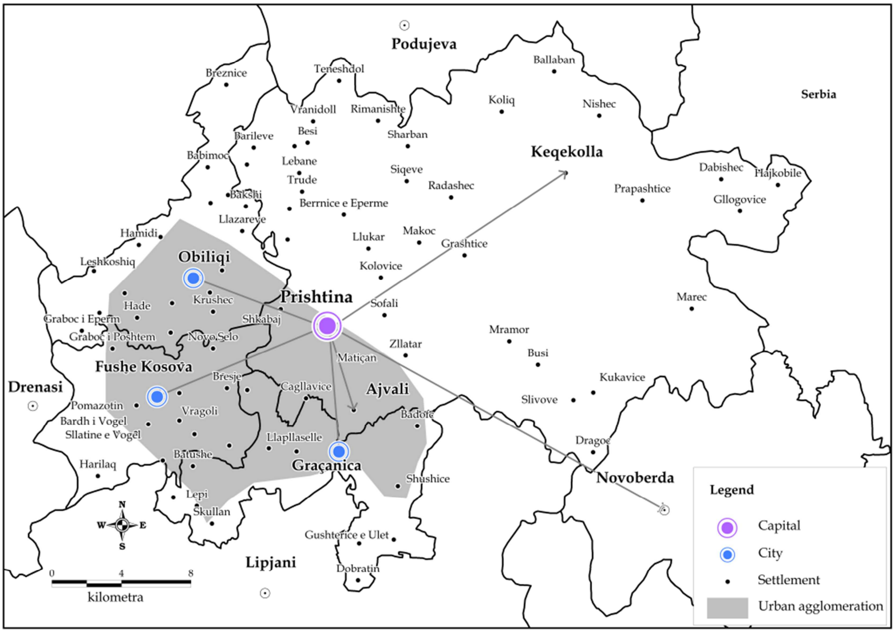

Map 3. Concept of metropolitan development

The average density of settlements in the municipality of Prishtina is 7,1 settlements per 100 km^2, but with large differences between zones. The density of settlements in mountainous zone is 4,6 settlements per 100 km^2, whereas in the lowland zone is 17,2 settlements per 100 km^2. This shows of the role that the natural factors have on the expansion of settlements and human activities in a given territory, but also of our inability for a harmonious and sustainable development.

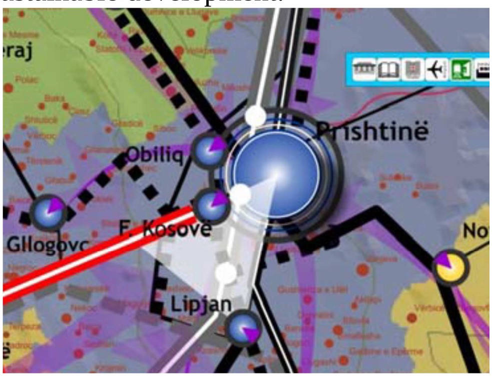

Figure 1.”Triangle Economic Development of Kosovo”
Source: *Plani hapësinor i Kosovës 2010-2020+, Prishtinë, 2010, f. 137.*

Finally it should be noted that in this area is also foreseen with the Spatial Plan "Triangle of Kosovo's Economic Development" as the fulcrum of development of national interest (Plani Hapësinor i Kosovës 2010-2020). This justifies the strategic development location of Pristina City as the capital of Kosovo, - governmental and diplomatic headquarters, foremost corridors of road infrastructure, railways, airlines, telecommunications and energy that extends in this area and the proximity to European corridors.

Full functioning of this complex urban system will be implemented in case of strengthening the system of road infrastructure as an important element of metropolitan development (Princ D., 2006), when Pristina City will be connected with a tram line from the city center to the railway station Fushë Kosova, while linking with other centers (Obilic, Hajvalia and Gracanica), as well as some neighborhoods in the City will be made by trolley bus network.

Settlements that are under intense influence of Pristina City (Lipjani, Drenasi, Podujeve etc..) will be integrated in the metropolitan area through developed traffic and railway.

CONCLUSION

This paper has defined the strategic development guidelines and the possibilities of utilizing natural assets. It has also defined the administrative development and regulation of the territory of the Prishtina region as a unified spatial and functional complex with a metropolitan character.

Based on the analysis of several key spatial components we have defined strategic development guidelines, the possibilities of utilizing natural assets, as well as the administrative development and regulation of the Prishtina region as a unified spatial and functional complex with a metropolitan character. From everything that was aforesaid it can be concluded that the city and the municipality of Prishtina with its spatial potential and natural assets cannot have a sustainable development as a separate and disintegrated unit, without the aforementioned settlements and surrounding municipalities, which should be integrated into the Association of Municipalities of Prishtina (Prishtina, Fushë Kosova, Obiliq, Graçanica, Novobërda). These centers are organically related to each other, and future metropolitan development of Prishtina cannot be imagined with these current barriers that weaken its viability as the capital of Kosova.

REFERENCES

1. Čerškov E., *“Oko problema komunikacije i položaja Kosovu u rimskom periodu”*,
   GMK, II, Priština, 1957.
2. Kadić M., *Društveni uzroci bespravne izgradnje*, Odjek, Sarajevo, 1972.
3. Kuboviq B., *Ekonomika regjionale*, Rilindja, Prishtinë, 1979.
4. Maksimović B., *Urbanizam; Teorija prostornog planiranja i uredjenja naselja*,
   Naućna knjiga, Beograd, 1986.
5. Mihajlović K., *Ciljevi regionalnog razvoja*, Ljubljana, 1968.
6. Osmani J., *Vendbanimet e Kosovës* (1), Prishtinë, 2003.
7. Perišić D., *O prostornom planiranju*, IAUS, Beograd, 1985.
8. *Plani Hapësinor i Kosovës 2010 – 2020 +*, MMPH, Prishtinë, 2010.
9. Princ D., *Urbanizam - Urbanističko planiranje*, AFSZ, Pëkthim nga Gjermanishtja,
   Zagreb, 2006.
10. Šuvar S., *Od zaseoka do megalopolisa*, IDI, Zagreb, 1973.
11. Tošković D., *Metode analize i sinteze u prostornom i urbanistickom planiranju*,
    IAU, Beograd, 1985.

EVOLUTION OF CADASTRE AND CADASTRAL MAPPING IN ALBANIA

Pal NIKOLLI[1], Bashkim IDRIZI[2], Ismail KABASHI[3], Murat MEHA[4],

ABSTRACT

In Albania, the System of Immovable Property Registration, which realizes the registration of property titles, has been created. This system, based on parcel (property not only register of the mortgage office), includes all properties in the private and public sectors and unifies the Office of Cadastre and Mortgage Office in an institution.

This system is chosen, because this type of registration system protects property rights, hence granting the owners the ownership certificates and certificates of real rights, since it is simple and low-cost, it is open, i.e. provides public information on any property (this information is needed to purchase real estate sales, etc..) and allows the construction and use of GIS (Geographic information Systems).

The production of cadastral maps (1946 – 1991) is effected by using the classical methods (tachymetry) at a scale of 1:2500 and 1:5000. The maps are used not only for cadastral purposes, but also for different considerations, such as land irrigation systems, land management, and so on.

Today, the strategy developed to produce cadastral maps for the entire country uses all data sources. This strategy has two main components: combining all the existing maps resources, and updating all the existing maps.

The introduction of new technology has begun with the training of personnel and the purchasing of new equipment in order to extend mapping capacity. The new technology also includes use of the Global Positioning System (GPS) for surveying the control and detail points. A combination of all methods and technologies is used in order to achieve the best results.

This paper addresses the development of cadastral systems and the registration of real estate in Albania. Also, it analyzes the stages of cadastral mapping and cadastral maps features created for the administration of property.

Key Words: cadastre, cadastral map, cadastral mapping, land administration, System of Immovable Property Registration**.**

[1] **Dr. Pal NIKOLLI, e**-mail: palnikolli@yahoo.com
Tirana University, Faculty of History and Philology, Tirana, Albania. www.fhf.edu.al

[2] **Dr. Bashkim IDRIZI,** e-mail: bashkim.idrizi@unite.edu.mk
State university of Tetova, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, www.unite.edu.mk

[3] **Dr. Ismail KABASHI,** e-mail: ikabashi@gmx.net
University of Prishtina, www.uni-pr.edu; Prishtina, Kosova

[4] **Dr. Murat MEHA,** e-mail: mmeha2012@gmail.com
University of Prishtina, www.uni-pr.edu; mmeha@yahoo.com Prishtina, Kosova

INTRODUCTION

Land is an important resource for the sustainable development of economy. Cadastre and Land Registration are two main factors of Land Administration Systems (LAS).
The registration system of real estate in Albania has gone through a series of stages to reach its present form. In the past, property registration has been patchy and with a pattern completely different from today's concept of real estate registration. The Institutions that have operated estate information were the mortgage office and the Cadastre; the first institution operated information about parcels of land, while mortgage offices only serve urban areas, and where the focus was the owner of the property, even property transactions was not necessary to pass through her. In the early 90's there were undertaken a series of reforms in the land market. These reforms consequently led to fragmentation and reorganization of the boundaries of land parcels and thus the creation of over 3 million private estates. Transfer of rights from state to privatized created at the time over 500 thousand private owners. In this situation it was necessary to begin work towards building a new system of registration of real estate. In view of this goal the Coordination Working Group was established, the Action Plan was approved and the Project Management Unit (PMU) / System of Immovable Property Registration (IPRS) and then the Office of Registration of Immovable Property were established. Principles, on which IPRS lies, are: parcels, cadastral and mortgage office integration, i.e. the right of property and mapping. IPRS includes all assets, both private and state in all areas both in rural and urban areas. The public continues to confuse the Registry of Immovable Property with Mortgage Office, but the truth is there are two entirely different concepts, since the new system is in the center and not the property owner and the property consists of several components, such as the legal act of profit ownership, indicative maps and property cards containing all the information on the property. Since the first registration of property had not been a priority due to lack of land market, it was seen as an obligation of immediate registration of property in order to adapt them to the new registration system. Albania is divided into approximately 3055 cadastral areas and in many of them the initial registration has not yet passed. During these years of initial real estate registration there have noticed a number of problems such as: lack of initial registration in many areas, lack of training and guidance to staff of the Office of Registration of Immovable Property (IPRO), service delivery time inappropriate, increased workload due to the increasing number of property records, neglect massively updating digital information in cadastral areas where initial registration has been completed, damage of maps etc. To eliminate these problems a number of measures dealing with legislative changes have been taken, the establishment of monitoring system in service delivery, strict control of the local offices of real estate assets in districts, staff training, etc.
The vision of the Central Office of Immovable Property Registration (COIPR) has to do with the fact that citizens and institutions to benefit the social and economic opportunities generated by an efficient and effective registration system of registration of real estate where: cards include records understandable and correct the ownership of land and other Immovable property and rights thereon; all

information of cards and maps is ready and available to the public, registration of land and property transactions is immediate; use of progressive electronic means to improve efficiency and time of the service is constantly improving.
From 1945 until 1996, the work about cadastral mapping is made by the Department of Topography of Soil Research Institute in Tirana. This period can be divided into four main phases: the first phase includes the work done during the years 1946-1960; the second phase includes the work done during the years 1961-1991, the third phase includes the work done during the years 1991-1996 and the fourth phase includes the work done during the post-1996 period.
After 1996, IPRS has defined two major tasks: first, the emergency needs for land registration in the country to realize new maps zooming in scale of 1:2500 from 1:5000 scale maps by photomechanical methods and by means of relevance field; second, new cadastral maps compiled on the basis of photogrammetrical relevance. In both these areas, work has begun and continues apace.

2. CADASTRE, CADASTRAL MAP AND CADASTRAL MAPPING

According to a Law Dictionary, adapted to the Constitution and Laws of the United States, by John Bouvier and published in 1856, Cadastre is a term derived from French, which has been adopted in Louisiana, and which signifies the official statement of the quantity and value of real property in any district, made for the purpose of justly apportioning the taxes payable on such property. Meanwhile, according to The American Heritage® Dictionary of the English Language, Fourth Edition copyright ©2000 by Houghton Mifflin Company, updated in 2009 and published by Houghton Mifflin Company, ca·das·tre also ca·das·ter (kə-dăˈstər) is "Apublic record, survey, or map of the value, extent, and ownership of land as a basis of taxation".
The FIG statement on the cadastre defines the cadastre as follows: A Cadastre is normally a parcel based, and up-to-date land information system containing a record of interests in land (e.g. rights, restrictions and responsibilities). It usually includes a geometric description of land parcels linked to other records describing the nature of the interests, the ownership or control of those interests, and often the value of the parcel and its improvements. It may be established for fiscal purposes (e.g. valuation and equitable taxation), legal purposes (convincing), to assist in the management of land and land use (e.g. for planning and other administrative purposes), and enables sustainable development and environmental protection (FIG 1998).
The cadastre consists of two parts – the registers and the maps (fig. 1).

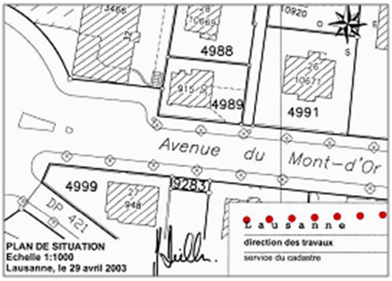

a) b)

Fig. 1. Cadastral map based on: a) Cadastral surveying; b) Land register (Steudler, D., 2007)

The foundation block of a cadastre is the cadastral plan (or survey plan). Cadastral maps are produced by joining together individual cadastral plans. These maps are used by a broad range of people (public and professional) for all manner of things including real estate sales, valuation, Land Title Office management of the cadastre, planning etc.

Cadastral Map is “A map which shows the boundaries of subdivision of land, usually with the distances, bearings and the areas of individual tracts, for purposes of describing and recording ownership” (Dictionary & Translations). Cadastral maps contain a unique parcel identifier to establish the link to the land-ownership information. When maintained in a real-time manner, cadastral maps can serve as the base for a reliable property rights system.

Cadastral mapping is one of the best known forms of mapping, because it is the mapping that shows all of the land parcels in relation to one another and to the adjoining roads (Meha, M., 2008). It is also one of the most ancient forms of mapping – for example ancient Egyptians are known to have developed cadastral records so that land ownership could be re-established after the annual flooding of the Nile River.

2.1. The cadastral system in Albania

The area of the Albania comprises 28,748 kilometers^2, of which 7,000 kilometers^2 are agricultural, 10,400 kilometers^2 are forested, 4000 kilometers^2 are pasture, 500 kilometers^2 are urbanized, and the remaining sectors are lakes, rivers, roads, seaside beaches, rocky expanses, and the like (Jazoj, etc., 1997).

Proper cadastral system, implemented in Albania has its roots in the time of Turkish occupation. The history of its development can be divided into five periods (Nikolli, P., 1998):

2.1.1. The period of Turkish rule

In this period the cadastre had completely the features of Turkish Cadastre. The Cadastral Surveys (1431 to 1912) were a land taxation record, census-like in research usage. The Ottoman Turks conducted extensive surveys of land and population dating from as early as the 1400s. The resulting records are of two types, detailed and abridged. The period of Turkish rule was in force until 1928, when Albanian Kingdom was formed. The character of cadastre and registration system was dependent on the type of tax. Data on soil properties and real estate given in the form of records which were marked: name of owner, property type, quantity and quality of soil, and a toponym which, in addition, created a rough idea about the location of the property in accordance with the designations set by the residents. In these records the transactions or forms of transfer of property from one owner to another at different times were given. This type of cadastre was indexed by neighborhoods of villages or towns of a caza.
By the mid-nineteenth century, in cities and rural areas near them, the owners began to obtain land patent according to their requirements. It should be noted that this type of cadastre operated in almost all regions of Albania, except in regions that have some autonomy from the Turkish government (e.g. Mirdita Mbishkodra etc.), where property relations and guarantee is regulated by local laws, as canonical rules of Alexander, canonical rules of Scanderbeg etc.

2.1.2. **Period of the Kingdom till World War II (1928-1944)**

The establishment of the Kingdom of Albania marked the birth of Albanian laws on land ownership and real estate. The efforts to achieve a land cadastre and property registration system according to Euro-Western models, namely the Austrian model, began. It should be noted that the perception of law and form of organization in the Albanian system, marked a step forward compared to the Turkish system. During this period there was formed and began operating as a form of mortgage offices higher property maintenance and insurance. During this period there began land transactions with foreigners, which were almost absent in the previous period. In certain areas (major cities and important areas of lowland part of the country) there began mapping, which brought about an improvement and enrichment of the system regarding the location of properties and mutual constraints between the owners. Besides the tax there began outlining the purpose and other purposes related to property transactions.

2.1.3. The period after World War II until 1967

As a conceptually different period of political and social compared with the previous two periods, the period after World War II until 1967, reflected its specific targets even in the ownership of the cadastral system. It started shakenly to move towards eradicating the concept of sanctity of private property. Thus, in 1946, the agrarian reform expropriations followed by partial or complete a class of owners and the expropriation of a broader category of other owners began.
To realize these transactions an entirely new nature created a new legal basis. These legal changes required need of perception and performance of another system cadastre and registration. It should be noted that characteristic of the cadastre at this stage was the fact that: direct measurements of parcels of land and creating drawings with geometric dimensions and restrictive neighboring parcel owner served to establish the property served. Hence, cadastre began to be more representational with graphic material. The scope of this cadastre was already completely local, finely detailed and all items of land and property. A fundamental flaw with the social consequences was that the conflict still lost the original owner of the land distributed in the name of reform, which was given to new owners. In the lowlands of the country there was launched the creation of cadastral maps in large scale, which served for a long time and still retain dimensional plots value and legal values positioning especially after 1990, which served many processes in the reform of property.

2.1.4. Period 1967-1990

In this period, the cadastre and property registration system changed as to the purpose and for the structure. Total expropriation of the individual and society reduced to nothing functioning cadastre and mortgage offices in cities. Despite that, there existed in every district cadastre and cadastral survey proceeded, land lost quality of a public office. It was plain evidence of moving office land owner only for the purposes of "state".

2.1.5. Period after 1990: The system of registration of real estate in Albania

Registration system of real estate In Albania has gone through a series of stages to reach its present form. In the past, property registration has been patchy and with a pattern completely different from today's concept of real estate registration. The Institutions that have operated estate information were the mortgage office and the Cadastre; the first institution operated information about parcels of land, while mortgage offices only serve urban areas, and where the focus was the owner of the property, even property transactions was not necessary to pass through her.

In Albania there is formed the real estate Registration System in the most useful way. This system uses computer technology and assists substantially the study of economic and social feasibility. Land reform in Albania has progressed very rapidly, currently over 90 percent of agricultural land is distributed to the farmers and there have been created about 1.8 million new parcels registered with cadastral areas. In urban areas, housing privatization has been completed, and there is being created some 300,000 new properties in cities, which are recorded in the mortgage office. Currently the property market has been formed and has started and its transactions are progressing. Conflicts exist, especially in urban areas, between former land owners and developers of new buildings on these properties. Therefore, the system of registration of real estate in Albania is still on the way to perfection.

The system of registration of real estate in Albania is based on these principles: The principle of "Mirror" (i.e. that information on real estate must reflect current realities); The principle of "Curtains" (i.e., index cards, and maps must be information about ownership and other real rights, without requiring further verifications); The principle of "guarantee" (i.e. that the state guarantees that any information is correct and cards for any damages that may be caused to anyone due to information wrong by IPRS, will be compensated); principle "open" (i.e. anyone can get information about any property that is interested).

The system consists of Central Office of Immovable Property Registration, Registration Area (which is under the respective authority of a registration office in the district) Cadastral Zone Property which is assigned to an index map and supplemented one property card. Registration of real estate is made to the card and the map index (Meha, M. 2008).

IPRS has developed its strategy consisting of:

- Determining the law of a modern system of real estate information, based on real (not merely record the acts) that unifies the registration and "cadastral mapping", which includes all real estate in a common registration system, in which the state provides registration information and where the registration offices are decentralized.
- Maximum correction of technical errors made by the legal fees in the case of privatization, through mapping and field verification of documents of privatization.

ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

- Establishing validity and obedience local property rights and made public through display of maps and property ownership information derived from field update.
- Informing the general public about the IPRS and procedures through training and media transactions.

The primary agency of land administration is the Immovable Property Registration Local Office (IPRLO). The IPRLO is the successor agency to the original Immovable Property Registration System (IPRS), which initiated systematic land title registration in the 1990's. The Immovableangible Property Registration Central Office (IPRCO), which is under the Ministry of Justice, is responsible for land titling and registration, maintenance of records and oversight of surveying and mapping. The IPRCO operates from a central office in Tirana and in 12 prefectures (counties). At the commune level, local administrations are responsible for land appraisal, tax administration, and land use monitoring (Çomo, B., 2012).

2.2. Cadastral Map and Cadastral Mapping in Albania

Work done by the Department of Topography of Soil Research Institute in Tirana, extends to the period 1945-1996, a period which is divided into four main phases: 1946-1960; 1961-1991; 1991-1996; 1996 and onwards (Shehu, A., Nikolli. P., 2001).

New topo-geodetic and cartographic works were made in the first phase in Western Lowland spaces, in the areas of Korça and Devoll, etc., in areas of Delvina, Saranda etc. In the second stage, works were mainly in the hilly areas of the country, and in some flat areas, not observed during the first phase. In the third phase there were made intense surveying in some hilly areas and there were made updating of new cadastral maps, which were necessary for the registration of real estate. For this purpose, classical and modern methods such as areophotogrametric survey and digitized works are used (Shehu, A., Nikolli. P., 2001).

Maps prepared by the Department of Topography, in all three phases, are used for cadastral purposes and various engineering works, as in the design of new human settlements, in the design of communication networks, irrigation and drainage systems, etc. Maps prepared during the first phase, currently even have an historical significance: they are used for the identification and registration of real estate inherited from the past. Maps of the first phase and the second phase can also serve for various scientific purposes as accurately recognizing the environment and its changes in time and space, as well as prognosis studies to preserve and protect it from degradation and abuse, etc. Maps prepared during the third phase are numerous and include more surveying surfaces those of the first two phases.

New digitized cadastral maps have current value because they serve as the basis to reflect the marketing of land in the future, etc.
In the cadastral maps of the three phases there are not shown:
- Layout of the main cities, because it was the duty of Geodesic-Geological service of the Ministry of Construction, realized by it in 1:500 scale;
- The areas covered by military zones;
- Areas where buildings are objects of a confidential character, etc..

2.2.1. Cadastral maps of the first phase

Cadastral maps of the first phase are created during the years 1946-1960, and are distinguished from maps of later phases, both in content and form. These maps are created in 1:2500 and 1:5000 scales. The latter are few and are the result of decreased 1:2500 maps with the mechanical method. Field surveying was conducted with a tachometer (Shehu, A., Nikolli. P., 2001).
For creating maps in 1:2500 scales, it was first built on the necessary geodetic network, which was based on the existing network of Italian triangulation. But triangulation network of Italy built during the period 1920-1930 and was destined to meet the accuracy of maps to 1:25000 scales. However, careful work of Albanian engineers and technicians in frequency and processing of new geodetic network, made possible for the geometric accuracy of the contents of large scale maps (1:2500 and 1:5000) to meet the time requirements. To create maps of the first phase, there was determined the mathematical basis: Ellipsoid of Bessel, Gauss-Kruger Projection, Lo (central meridian) = 20°00 ', geographical network missing in maps,
- Mile network is given every 10 cm on the scale of the map (250 m to scale of 1:2500 and 500 m to 1:5000 scale), the size of work trapeze are relatively large: 90 x 60 cm, including an area of 3.375 km^2 (to scale 1:2500) and 13.5 km^2 (to scale 1:5000)
- Orthogonal coordinate system based on the geographic equator and the meridian passing through the center of the country, Lo = 20 ° 00 '; on this meridian, the Y-axis values have different signs (±).
Outside the borders of maps, there are shown:

- Name of the prefectures, or sub-prefectures,
- Name of the village cadastral relevance;
- Designation of base map and neighboring areas;
- Relevance year, drafting and drawing;
- Surveyors names, designers and renderer.

Within the maps, there are shown:
• Geodetic triangulation point and name of facility location.
• Relief shown by contour lines, light brown, cutting of which varies depending on the surveying terrain. In lowland areas logging relief varies

ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

from 0.25 m to 0.5 m or 1.0 m. In some mountain foot slopes of hills contour lines built every 5 m height. Quotes of the points of heights and surveying detail points are numerous, in places up to 4 quotes in 1 cm^2 area of the map. The relief of the sea and swampy areas is indicated by depth lines, blue, cutting of which is usually 0:25 m or 0.5 m. Relief of mine is indicated by special signs.

• Human settlements and industrial centers are shown in minute details; there are well-presented even separate buildings and rubble. Their names are old ones.

• Hydrographs are shown quite detailed: the sea, lakes, rivers and streams associated with their names. Irrigation and drainage canals, water sources and wells are detailed.

• Forests are framed with symbolic signs, indicating their type, or simply writing some "forest" and no other elements within their area. Sometimes the area occupied by pastures is treated in the same way. Orchards are shown in details.

• Traffic Network is also shown complete, with all categories of roads, pedestrian routes to and connecting human settlements, or other important objects and isolated. Detailed display of high voltage lines of low electrical substations and booths, etc.

• cadastral boundaries of the villages are shown with a green line of thickness 1.5 mm. Presented detailed boundaries of land parcels with respective numbers of owners and in some maps there are noted the names of owners of plots and houses.

• swampy areas showing signs of traditional mapping with blue color, contoured surface which is the same color, and within wetlands, there are shown signs of vegetation type on them, black. Water depths are shown; likewise depth lines swamps, or depth quotes and blue.

• Names of the urban, hydrographic elements and other objects, are all beautifully shown and clearly written.

In conclusion, we can say that the maps of the first phase, despite being prepared in the form of original publication, are equally old and contemporary (Shehu, A., Nikolli. P., 2001).

2.2.2. Cadastral maps of the second phase

Cadastral maps of the second phase were created during the years 1961-1991, with a large volume of surveying work and drafting. They are in the 1:2000 scale (1228 maps) and 1:5000 scale (2665 maps) (Shehu, A., Nikolli. P., 2001).

The main features of this phase are:

1. new elements were used to map content;

2. there began surveying the hilly areas and later the survey was extended in the lowlands of without surveying in the first phase, or surveying ago, but with significant changes in content.

Elements of mathematical basis for maps of the second phase are:

- Ellipsoid of Krasowski,
- Projection of the Gauss-Kruger,
- Lo central meridian = 21 ° 00 ',
- Change of the designations of maps, their formulation and size: from 90 x 60 cm to 44cmx 37 cm.

As a result of changing the mathematical base, all maps of the first phase were transformed from Bessel ellipsoid to Krasowski ellipsoid. Even maps of second and third phases were transformed into Krasowski system. Topographic survey of the second phase was supported on existing triangulation network dandifying it. Also in the second phase there are used tachometric Surveying methods.

Content of the maps is quite rich and detailed with geographical elements. In these maps there are noticed new items, such as human settlements, roads and power lines, reservoirs (catchment) and irrigation and drainage systems, etc. Relief shown by contour lines every 0:25 m and 0.50 m (in lowland areas) and every 1 m in hilly areas (only to 1:5000 scale). Depth lines are given every 0.5 m (Shehu, A., Nikolli. P., 2001). About 30% of maps in 1:5000 scale created in 1960, were re-made in the 1970s and 1980s due to significant changes in many lowland areas. Maps in 1:2000 scales (about 1228) were created during 1970 and 1980 and were characterized by a highly detailed content. Most of these maps are located in the meridian of longitude 20 ° 00 'or in its vicinity.

2.2.3. Cadastral maps of the third phase

Registration of immovable property privatized in the village and town, urged the creation of a unified system based on the parcel. For this purpose the relevant documentation of verbal and graphic registration of the cadastre of rural and urban areas were gathered. Also the materials from the forest cadastre and by mortgage offices were gathered. Graphic documentation includes the series of scales 1:500 to 1:50000. Cadastral maps, which show the position and size of each parcel and their owners, serve as the basis of this system. Urban plans in scale 1:500 have been reduced in 1:2000 scales with dimensions 90 x 60 cm. It was decided to create new maps for the rural areas (Shehu, A., Nikolli. P., 2001).

2.2.4. Cadastral maps of the fourth phase

The Immovable Property Registration Central Office (IPRCO) has elaborated a strategy for the creation of cadastral maps for the entire territory. It was decided to create new maps by using Geographic Information Systems. For this purpose there are used not only existing cartographic materials and surveying, but aerial photographs acquired in recent years, as well as satellite images.

3. CONCLUSIONS

The system of registration of real estate in Albania has passed through several stages to reach its current form. In the past, registering property has been partial and based on a completely different model from the current model. Institutions that have operated with real estate information (until 1994 year) have been Mortgage Offices and Cadastre.

Cadastral maps prepared, served not only for cadastral purposes, but also for various engineering works, as in the development of new human settlements, road design and other engineering works etc.

Currently, the Registry of Real Estate manages a combination of basic information on paper and digital information. System of Immovable Property Registration in Albania consists of Central Office of Immovable Property Registration and Registration of Local Offices in each region. Registration system in Albania real estate based on these principles: the principle of "Mirror" (i.e. that information on real estate must reflect current realities); the principle of "Curtains" (i.e., index cards and maps should be information about ownership and other real rights, without requiring further verifications); the Principle of "guarantee" (i.e. that the state guarantees that any information is correct and damages that may be caused to anyone due to wrong information by IPRS will be compensated); principle "open" (i.e. someone can get information about any property that is interested) (Çomo, B., 2012).

Albania is in the process of transition from analog cartography to digital cartography. For this purpose are carried out a series processes dealing with the scanning of existing mapping and production of new vector maps based on orthophotography.

Today, cadastral maps are used by the Registry of Real Estate to manage the process of privatization of real estate or property restitution and compensation in accordance with the Albanian legislation.

The technology available is no different from what is available in Western Europe. This is more a matter of choice or technical optimization than availability. In any case, the technical solutions in cadastral mapping in Albania are very similar to Western countries.

REFERENCES

Çomo, B. Sistemi i regjistrimit të pasurive të paluajtshme në Shqipëri, Seminari i Parë i SHMKGJSH - KARL GEGA "Gjeodezia Shqiptare në fillimin e shekullit 21", 12 maj 2012 – Tiranë

Dictionary & Translations for Cadastral survey in 75 Languages. www.babylon.com/

Dowson, E. and V. L. O. Sheppard (1956). Land Registration. London, Her Majesty's Stationery Office.

FIG (1995). FIG Statement on the Cadastre. Copenhagen, FIG.

FIG (1998). FIG Statement on the Cadastre. Copenhagen, FIG.

Jazoj, A., Lamani, S., Lira, L., Surveying and Mapping Strategy for Supporting the Emerging Land Market in Albania, working paper, Albania series no. 2, Land Tenure Center University of Wisconsin–Madison September 1997

Law Dictionary, adapted to the Constitution and Laws of the United States, by John Bouvier, revised sixth edition, 1856

Meha, M. 2008. Analysis of Cadastral Data in the Perspective of Land Administration in Kosova TS XX – Cadastre and Land Management, Integrating the Generations, FIG Working Week 2008, Stockholm , Sweden 14-19 June 2008

Nikolli, P., Sistemet kadastrale në Shqipëri, Tiranë 1998 (dorëshkrim)

Shehu, A., Nikolli. P., "Historia e hartografisë Shqiptare", Julvin 2, Tiranë 2001

Simpson, S. R. (1976). Land Law and Registration. London, Cambridge University Press.

Steudler, D., Modern Cadastre and Land Administration, Session 9 - Cadastral Concept Cadastre 2014, cadastral concept, Tehran, 21-26 July 2007

The American Heritage® Dictionary of the English Language, Fourth Edition copyright ©2000 by Houghton Mifflin Company, updated in 2009 and published by Houghton Mifflin Company

THE INFLUENCE OF ENVIRONMENTAL NGO-S, IN THE IMPLEMENTATION OF THREE MAIN PILLARS OF THE AARHUS CONVENTION IN THE REPUBLIC OF KOSOVO

Zymer Mrasori[1], Ferim Gashi[2],

ABSTRACT

Large development step of NGO-s, in general, but also the inclusion of the environmental NGO-s, itself is done in Kosovo since 2000, the activities of NGO-s in Kosovo as well as around the world has increased rapidly due to direct communication, establishing a connection between the Internet and through local, regional and international cooperation in all parts of the world. It raised and strengthened the public's right to participate in the design and implementation of environmental protection policies.

The environmental situation in Kosovo leaves much to be desired. Central and local government needs the active participation of NGO-s, and environmental experts to develop policies that enable public support for the implementation of the three pillars of the Aarhus Convention in practice. Country - Kosovo also needs the active role of NGOs, but environmental NGO-s need urgent moral and financial support from central and local government so that their influence on policy implementation , and monitoring of these policies at the same time will be much more efficient and effective. It is exactly the Aarhus Convention that gives this right. It establishes the basic right to have access on environmental information, participation and right to address to justice and underlines the necessity of facilitating the procedures for disclosure regardless of nationality, citizenship or residence. The right of citizens on information, participation in decision-making processes at the local level and the right to address the courts represents the principle of democratic regulation of the state and the main precondition for transparent and responsible work of local self governments Establishment and operation of environmental NGOs in Kosovo began during 2000, according to Statistics of the NGO-s, within the Ministry of Public Administration there are over 58 environmental NGO-s, profile and functional hours are very few.

[1] **MSc.Zymer MRASORI,** PhD Candidate
Institution : Ministry of Environment and Spatial Planning, Republic of Kosovo, Street "Luan Haradinaj" Government Building (Former Rilindja building), 10 000 Prishtinë
Gsm.: +377 (0) 45 407 934 ; +386 (0) 49 89 89 25
E-mail: zymer.mrasori@rks-gov.net, zymermrasori@gmail.com

[2] **Dr. Ferim GASHI,**
Institution: University of Prishtina/ Faculty of Mathematics and Natural Science
Department of GeographyAdress: Mother Theresa Street, 10 000 Prishtina, Republic of Kosovo
Gsm.: +377 (0) 44 114 674, _386 (0) 49 114 674
E-mail: ferim.gashi@uni-pr.edu , ferimgashi@gmail.com

Key words: Aarhus convention, NGO-s, three pillars, environment, information, participating, justice, decision-making etc..

INTRODUCTION

The role of citizens and non-governmental organizations (NGO-s), as regards the implementation of the three principal pillars of the Aarhus Convention (UNEP 2006), associated with environmental requirements are increasingly important. We witness everyday environmental degradation and permanent danger to our health. Access to information is necessary for the participation of all citizens to participate in decision-making processes for all environmental issues. Public participation approach enables the country citizens to express their thoughts and thus to improve the content of decisions from the decision-making authority, one of the most important pillars is the third pillar of the Aarhus Convention which covers access to justice, provides access to justice in decisions affecting environmental projects and gives the right to accept acts or non acts by private persons to public authorities (UNECE. 2001). Without respect of the principles of transparency, principles of environment and responsibility involvement, decisions taken by the institutions of central and local level are more likely to be harmful for the environment and might be unstable.
Environmental NGO-s , with their actions to protect the environment and ensure democracy (ANTYPAS, A. 2003) of environment should be developed not only in the domestic context, but also transnational (e.g. European Community) and international arena. To strengthen national and international legislation, civil society must be able to operate in it, for example, the European Court of Justice, as well as international procedure of complaint. Complaints can also be submitted to the UNECE Secretariat in Geneva, Switzerland of Aarhus Convention for not respecting or implementing of the Aarhus Convention. The process of implementing the Aarhus Convention includes a wide array of actors. Not all environmental NGO-s in Kosovo, we can even count them (because there are very few), exercising the rights specified in the Convention)
It is necessary to understand that implementation per se is a broader process than compliance. “In implementing any convention, parties are concerned with ensuring compliance” (Stec and Casey- Lefkowitz 2000).

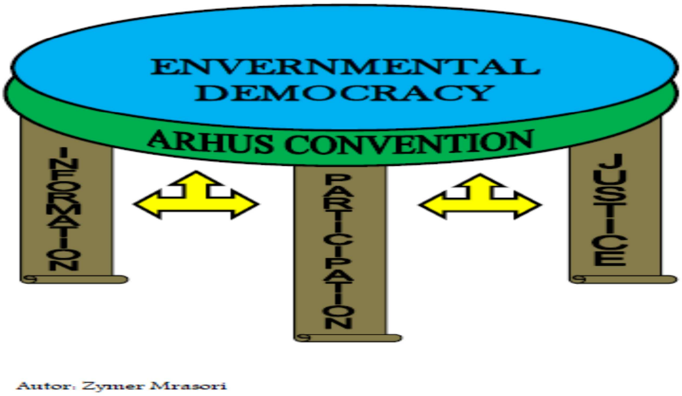

Chart 1. Scheme Aarhus Convention

THE METHODOLOGY USED IN THE RESEARCH

Samples have been selected from the official list of environmental NGOs taken from the database of environmental NGOs registration within the Ministry of Public Administration in Prishtina. Diversity according to base statistics related to registered NGOs, there is a very good number of environmental organizations, which have email and contact numbers, records these which exist since 2000. There are over 55 environmental NGOs, but highly organized and profiled NGOs are very few in the Republic of Kosovo. The Access Initiative developed a Methodology to measure the progress in Implementation of the Aarhus Convention. This method has been applied in many countries, the degree - level implementation of the Aarhus Convention has been studied through this method in several European countries to the EU - es, for example, Bulgaria, Estonia, Hungary, Ireland, Latvia, Poland, Portugal and Ukraine. The Acces Initiative method (Kiss, C. et al. (2006), is based on 148 research questions, or indicators, which the researchers of NGOs, or others who use to assess provisions of their governments for transparency and national accountability in decisions affecting the environment. TAI Researchers apply 148 indicators in the overall national level, as well as at least 18 case studies. The method refers to the framework of research questions, indicators, and research tools (including general instructions on the selection and source documents), which are used to perform a national assessment TAI for access to information, participation in decision-making, environmental law, and capacity building. The assessment based on this method, refers to the process of country level performance in providing access to information, participation, and justice, including the collection of data to answer selected research questions. The analysis of problem consists on the central research question, already raised through questions and sub-questions. Central question in research is: What can be learned from the implementation of the Aarhus treaty in Kosovo in connection with improving the implementation of other treaties? and several sub - questions to answer this question are as follows: What is the treaty of Aarhus? What changes should be applied to the account of the Aarhus Convention? theoretical approaches that exist in the successful implementation of international conventions? What makes the implementation of a convention successful? What makes Kosovo an interesting case study of the implementation of the Aarhus Convention. Where is Kosovo in the process of implementing the Aarhus Convention and what was the situation like before? Interviews were held with NGO-s officials, materials have been collected, coded and well transcripted. Then a separate questionnaire has been formulated for each pillar which contains 15 adequate questions on information, participation and the right to court for any environmental dispute. Questionnaires were distributed to 58 environmental NGOs based on the registration base of NGO-s, where environmental NGOs are a strong voice and strong supporter of the implementation of this most important convention for the promotion of environmental democracy. Upon receipt of responses from NGOs, all data have been collected and analyzed by IBM SPSS 20, where corresponding tables and graphs have been obtained for all the pillars and finally the table and chart with the overall results. The research strategy was based on the framework of qualitative research suggested by Marshall and Rossman (1989). In accordance with their approach, since the purpose of the study was exploratory, a case study was chosen as the most efficient research strategy. The fundamental techniques used for data collection were in-depth unstructured open-ended interviews and observations. To get a deeper understanding of the case, the field study was supplemented with the analysis of the national legislation.

RESULTS AND DISCUSSION

Table 1. NGO-s Results on the information of public on environmental issues

Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	Q6	Q7	Q8	Q9	Q10	Q11	Q12	Q13	Q14	Q15
1	1	1	1	2	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1
1	1	1	1	2	2	2	1	2	1	1	2	2	1	1
1	1	1	1	2	2	2	1	2	1	3	1	1	1	1
1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	2	1	3	1	1
1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	2	1	3	2	2
1	1	1	2	2	2	1	2	3	2	2	1	3	1	1
1	1	1	1	2	2	1	1	3	1	1	1	1	1	1
1	1	1	1	2	2	2	2	3	1	1	1	1	1	1

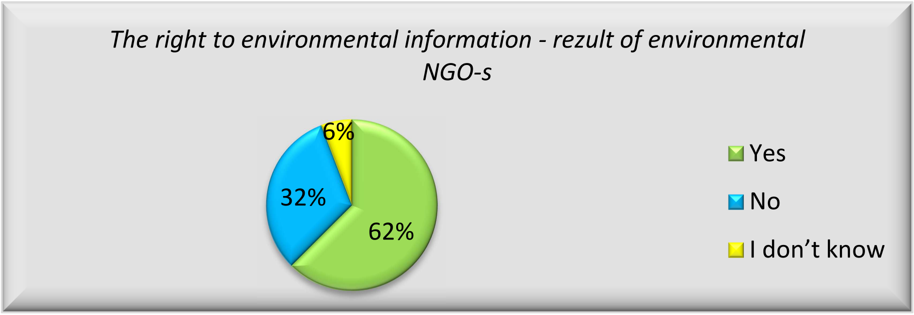

Chart 2. In the second chart it is clear as regards public information related to the environmental issue from the results taken from NGO-s, it shows that 62% have responded with yes, 32% with no and 6% Don't know.

Table 2. NGO Results on participation of public for environmental issues

Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	Q6	Q7	Q8	Q9	Q10	Q11	Q12	Q13	Q14	Q15
1	2	3	2	3	2	1	2	2	2	2	2	1	1	3
1	2	1	2	1	2	2	2	1	2	2	2	2	1	2
1	2	1	2	2	2	3	2	2	2	2	2	1	1	2
1	2	1	2	2	3	3	2	2	2	2	1	1	3	2
1	2	1	2	2	3	2	2	2	2	2	2	1	2	1
2	1	1	2	2	2	2	2	3	2	2	1	2	2	2
1	3	1	3	2	1	1	1	1	2	1	1	3	1	2
1	3	2	1	1	1	1	1	3	1	2	1	1	1	1

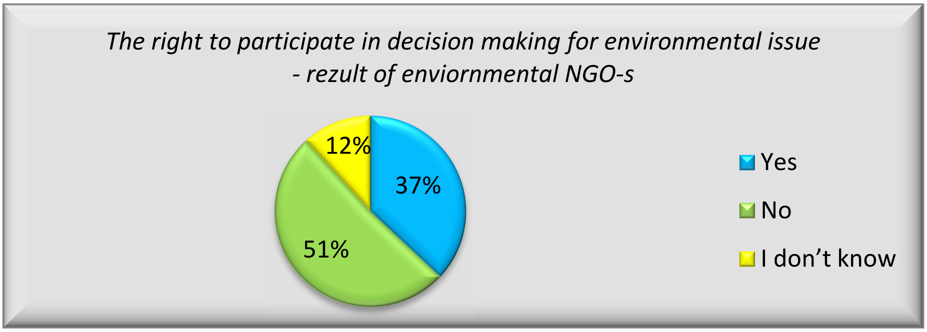

Chart 3. From the third chart it is clearly shown that as regards the information of public related to environmental issue taken from the NGO, 51% have responded with no, 37% with yes and 12 % don’t know.

Table 3. NGO-s Results on the right of public to address the court for environmental issues

Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	Q6	Q7	Q8	Q9	Q10	Q11	Q12	Q13	Q14	Q15
2	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1
2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1
2	1	2	2	2	2	2	3	2	2	2	2	2	1	2
2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	2	2
2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	1	1	3	1	1	1	1	3	2	2	1	2	1
2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2	2	2	1
1	1	2	1	2	1	1	3	2	2	2	2	1	2	1

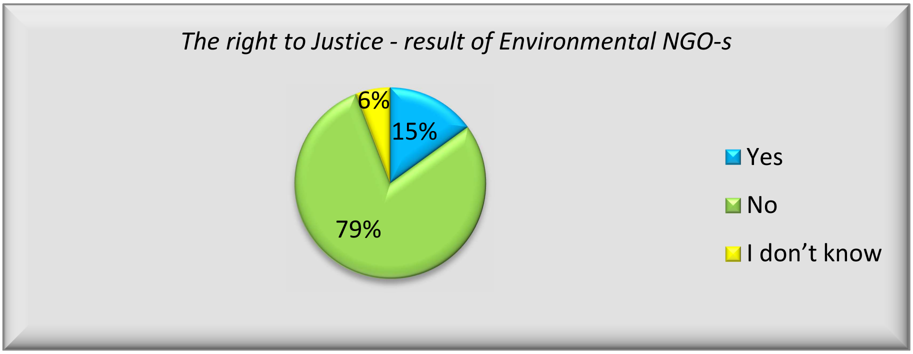

Chart 4. From the fourth chart it is clearly shown that as regards the information of public related to environmental issue taken from the NGO-s, 79% have responded no, 15% yes, and 6% don’t know.

ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

Table 4. Overall result of NGO-s for the three pillars of the Aarhus Convention related to the right on information, participation on decision making and the right of public to address to the court for environmental issues

Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	Q6	Q7	Q8	Q9	Q10	Q11	Q12	Q13	Q14	Q15
1	1	1	1	2	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1
1	1	1	1	2	2	2	1	2	1	1	2	2	1	1
1	1	1	1	2	2	2	1	2	1	3	1	1	1	1
1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	2	1	3	1	1
1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	2	1	3	2	2
1	1	1	2	2	2	1	2	3	2	2	1	3	1	1
1	1	1	1	2	2	1	1	3	1	1	1	1	1	1
1	1	1	1	2	2	2	2	3	1	1	1	1	1	1
1	2	3	2	3	2	1	2	2	2	2	2	1	1	3
1	2	1	2	1	2	2	2	1	2	2	2	2	1	2
1	2	1	2	2	2	3	2	2	2	2	2	1	1	2
1	2	1	2	2	3	3	2	2	2	2	1	1	3	2
1	2	1	2	2	3	2	2	2	2	2	2	1	2	1
2	1	1	2	2	2	2	2	3	2	2	1	2	2	2
1	3	1	3	2	1	1	1	1	2	1	1	3	1	2
1	3	2	1	1	1	1	1	3	1	2	1	1	1	1
2	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1
2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1
2	1	2	2	2	2	2	3	2	2	2	2	2	1	2
2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	2	2
2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	1	1	3	1	1	1	1	3	2	2	1	2	1
2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2	2	2	1
1	1	2	1	2	1	1	3	2	2	2	2	1	2	1

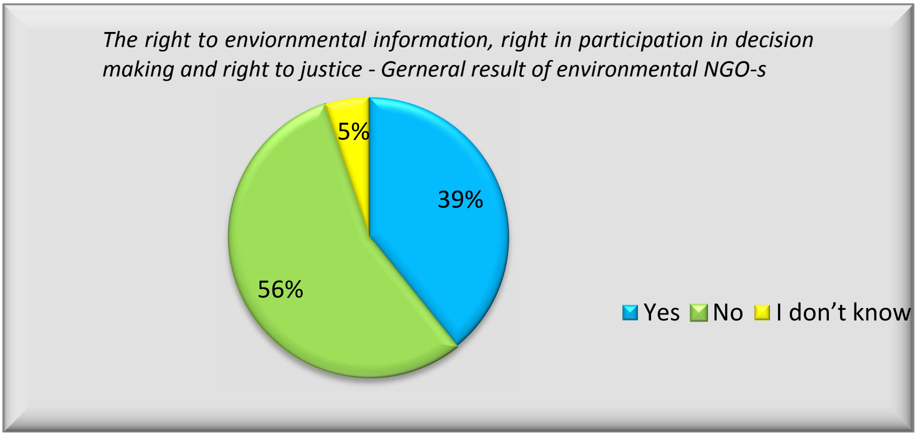

Chart 5. In the fifth chart, it is clearly shown the result taken from the NGO-s, for the three pillars of the Aarhus Convention on the right of information, participation in decision making and the right of public to address the court for environmental issues 56 % have responded no, 39% yes, and around 5 % don't know .

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

- In conclusion, it is worth saying that a lot of work has been done to build the capacity to fulfill the publics right to three elementar pillars of Aarhus Convnetion.

- Supportive international organizations have had and have a crucial role in the development of NGOs in the last decade.

- Of course, the shape of the support itself determines the outcome. In the area studied here, the result is often existential, that means very large dependence of local NGO-s in external funding.

- One of the major deficits of environmental NGO-s in Kosovo is the fractionation of sector in many small NGOs that are not functional, which in most cases are not known beyond the local level.

- Professionalization and specialization of NGO-s is and should be of special importance.

- Activity support of environmental NGO-s is needed- orienting towards the requirements of the local community in terms of environment.

- There is financial lack and apparent lack of a state policy for financial support of environmental NGO-s.

- Many environmental NGO-s are only registered and have not implemented any project.

- We can freely say that there are NGO-s that are not profiled, which try to operate only with the members of the founding act or only with the president, where in practice this management is impossible and in lack of funding, most of them have left the activity.

- Increase of campaigns with educational and awareness activities of environmental NGOs should be done in coordination with State institutions.

ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

- Establishment and strengthening of NGO-s, consulting ties to increase the level of environmental information on the overal state of the environment in the country

- Strengthening economic instruments by the central and local institutions regarding NGOs

- central and local government to allocate subsidies to NGO-s which are active in preserving and protecting the environment - stimulating instrument for NGO-s.

- NGOs should use the maximum space that gives Kosovo law and international law, related to their active participation in the process of drafting laws, environmental policies as inclusive part of decision-making on environmental issues.

- Strengthening and capacity building of NGO-s in relation to the above issues as information, education and awareness campaigns for the preservation and protection of the environment.

- Increase of voice of NGO-s and responsible institutions for inclusion of environment in the curricula of the educational system, which would help in sensitizing pupils, students and the recognition of the risks from enormous environmental pollution.

- NGOs should develop through their activities to distribute information through brochures or leaflets, posters, roundtables and visual media conferences or even distribute different written environmental information.

- Training and strengthening the capacity of NGOs in relation to environmental hazards and enable prevention of negative factors for a sustainable environmental development in the Republic of Kosovo.

REFERENCE

- ✓ *UNEP. 2006. Manual on compliance with and enforcement of Multilateral Environmental Agreements. Nairobi: Eugene Papa.*
- ✓ *UNECE. 2001. What people are saying about the Aarhus Convention? Available at:*
- ✓ *Antypas, A. 2003. A new age for environmental democracy: the Aarhus Convention in Hungary.*
- ✓ *Environmental Liability 6 (11): 199-208.*
- ✓ *UNECE and UNEP. 2006. Your right to a healthy environment: a simplified guide to the Aarhus Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters. New York and Geneva: United Nations Publication.*
- ✓ *Stec, S. 2003. Handbook on access to justice under the Aarhus Convention. Szentendre: Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe.*
- ✓ *Kiss, C. et al. (2006), Environmental Democracy, An Assessment of Access to Information Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters an Selected European Countries, The Access Initiative European Regional Report, The EMLA Association, Hungary.*

 ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

SOME SPATIAL DATE REFER TO ALBANIAN MOUNTIAN ZONES REGARDING ON HUMAN HEALTH

Bilal DRAÇI[1] and Pal NIKOLLI[2], Albania

Key words: mountain areas; mountain climate; medical geography; human health; natural resourses; tourism

SUMMARY

In this paper we will be given some assessment about potential of mountain areas to the Human Health, refer to date of international literatures and some cases from Albania as well, mountain areas like: Qaf-Shtama; Thethi; Voskopoja, Dardha and so on.. about this topic

Even though difficulties of statistical dates in this new field, we can give some considerations and drawing up some conclusions and recomandations as well for Albania

As we know more than 28% of albanian territory belongs to the highlands. So, this is a huge natural resourses, but refer to the Human Health is still less known and profitable.

In general up to now, this topic is involved and practisise in the mountain tourism framework. But just in the few cases this topic is more in special areas than practic, like mountain "*sanatoriume*" in some places, very huge profitable.

In this paper will be given through the diagrams and some comparative cases, potentials and possibilities for the further development in some places in Albania.

SINTESI

In questo articolo ci verrà qualche valutazione sul potenzialita delle zone montane per la salute umana, che si riferiscono alla data di letteratura internazionali e alcuni casi d' Albania, si come le zone montane: Qaf-Shtama; Thethi; Voskopoja, Dardha e così via. su questo argomento

[1] **Dr. Bilal DRAÇI**, bilal_draci@yahoo.it
Universiteti i Tiranës, Departamenti i Gjeografisë, www.fhf.edu.al
Tel. +42371488 GSM: 0682279449
Address: RR. Mihal Grameno, Pall 7/1. Njësia Bashkiake nr.2. Tirana

[2] **Dr. Pal NIKOLLI**, palnikolli@yahoo.com
Universiteti i Tiranës, Departamenti i Gjeografisë, www.fhf.edu.al

Anche se le difficoltà di date di statistiche in questo nuovo settore, siamo in grado di fornire alcune considerazioni ed elaborare alcune conclusioni e recomandazioni pure per l'Albania

Come sappiamo oltre di 28% del territorio albanese, appartiene agli terreni montuosi. Quindi, questo è un enorme risorse naturali, ma se si riferiscono alla salute umana è ancora meno noto e redditizio.

In generale, fino ad ora, questo argomento è coinvolto e applicato nel quadro del turismo di montagna. Ma solo in pochi casi, questo argomento è più applicato nelle zone speciali, come la montagna, conosciuto come "sanatoriume" in alcuni luoghi, molto grande redditizio. In questo documento verrà dato attraverso gli schemi e alcuni casi comparativi, potenzialità e le possibilità di ulteriore sviluppo in alcuni luoghi in Albania.

Key words: mountain areas; mountain climate; medical geography; human health; natural resourses; tourism

1. INTRODUCTION

Among the range issues addressed in June 1992, the United Nations Conference on Environment and Development (Rio de Janeiro) pertaining to sustainable development in a document referred to as Agenda 21, is exclusively devoted to mountain regions. For the first time, an official and explicit recognition is known that mountains and uplands are a major component of the global environment has emerged. A summarized version of Agenda reads: Mountains are important sources of water, energy, minerals, forest and agricultural products and areas of recreation. They are storehouses of biological diversity, home to endangered species and an essential part of the global ecosystem. Most mountain areas are experiencing environmental degradation. Mountains also represent unique areas for the detection of climatic change and the assessment of climate-related impacts. *http://www.who.int/globalchange/climate/en/ccSCREEN.pdf* -

As a consequence, mountains exhibit high biodiversity, often with sharp transitions in vegetation sequences, and equally rapid changes from vegetation and soil to snow and ice. In addition, mountains ecosystems are often endemic, because many species remain isolated at high elevations compared to lowland vegetation communities that can occupy climatic niches spread over wider latitudinal belts.

In socio-economic terms, mountain landscapes attract large numbers of people in search of opportunities for recreation and tourism. However, the environmental stress imposed by growing numbers of tourists is placing an increasingly heavy burden on mountain resources and, in many parts of the developing world in particular, on local communities. With the rapid industrialization and population growth has witnessed worldwide, the natural environment has undergone unprecedented changes. While the causal mechanisms of environmental and climatic change are numerous and complex, two factors can be highlighted to explain the increasing stress imposed by human interference on the natural environment: economic growth and population growth.

Health: changing climates may lead to new distributions of vector-borne disease for some region specially in the tropic and equatorial zones. A particularly interesting example in the context of mountains may be the positive potential refer to Human Health, regions that are today favorable for the development to this direction.

Tourism: over the last 25 years, tourism and recreation has been one of the fastest growing industries worldwide. Tourism has both economic benefits for, and potential adverse effects on, mountain environments and local mountain communities. Changing climates may alter the seasonal patterns of tourism (for example, skiing in winter), and thus the environmental pressures associated with different forms of tourism.

About 26% of the world's population resides within mountains or in the foothills of the mountains (Meybeck , 2001), mountain-based resources indirectly provide sustenance for over half. Moreover, 40% of global population lives in the watersheds of rivers originating in the planet's different mountain ranges.

About 28,1% of Albania territory is considered as mountain areas in which is living not more than 5% of it's population. Some characteristics of mountain climate and mountain areas in general may summarize as below: extremes are the norm; great environmental contrasts in short distances; large variations in short time; high complexity; effects on climates of adjacent regions; make their own weather, influencing on human health.

2. METHODS AND DATE BASE

Geographicly, about this topic, we are focusing on four Major Climatic Controls: altitude; latitude; topography; continentality. Even though the complexcity of relations among natural elements and human health, there are some studies particulary for the urban and maritim climate and human health. But almost rarely we can find out studies and publicities about this topic. Some of them needs to be deeply and on other hand some date comes from laboratory date or from expert and training persons like sportsman, alpinists etc, so not from real life.

There are solar radiation, air pressure, density, and oxygen; temperatures, humidity, windy date etc, that influence directly our human halth. But above date does't collect and elaborate refer to human health.

That’s way, collecting and assessment of these date in our country particulary remain a big problem for studies in the future.

First of all we refered to international literatures and some concrete case of neighbourhood mountain areas in order to compare with albanian mountain areas. Meanwhile in Albania there are some date (solar radiation, temperatures, humidity, windy and rare studies focused on this topic. Also lacking of specific date and scientific studies about this topic, we refered to these date some scientific institutions specially to Institut of Geoscientist, Energy, Water and Environment, INSAT and Health Ministry and etc. Consulting with some field specialist particulary with phisician have been helped for some precise and approch contexstualy. Some other date more scientific comes from proceedings, mostly foreigners.

3. RESULTS

Some main results drawn, based on our researche and refer to international geomedical literatures are below:

- Mountain climate often is considered as “red globules of blood” climate
- Mountain climate has profound healer effects for human health and it’s more profitable than maritime climate.
- Mountain climate effect on endocrine glands
- Phisical activity in the mountain climate reduce cardiovascular diseases
- Almost fully scarcity of microrganisms , bacteriums, virus etc, makes these areas without needs for antiviral medicine, so with the minimum or less risk since absent of infection diseases.
- Healthy effects of “mountain solar baths” and other microclimatic elements extend and increase immunitary sistem activity and protectiv mechanism of human organism. Staying in the mountain zones, far from urban pollution has pozitive effects in immunitary actions.
- Children visiting often heights increase their capacity of mental and phisic rezistence.
- It’s well known that the sportsman increase their results where this climate is part of their training for the best results. (For example, Vllaznia team, for years was training in the Razma and Flamurtari team in the Llogara, both mountain areas..). Also inhabitant dweller of Kaukaz, Andeve, etc, mountain areas has had the longer longevity over 100 years without any specific human disturb.

3.1. “Phisiological Comfort”

This term using in Medical Geography show a normal and pozitive situation of human health. It’s contain a sinteze of tempertures: normal from 14 to 24 º C, and very well from 19 - 22 º C; humidity (40-60 % relative humidity) and windy effect (< 0.5 m/sec.) value. Below in the diagram (tab. 1) is griven capacity of some mountain zones in Albania in term of “Phisiological Comfort” . (Draçi B; Kraja Dh., Medical and Health Geography. Tiranë 2010)

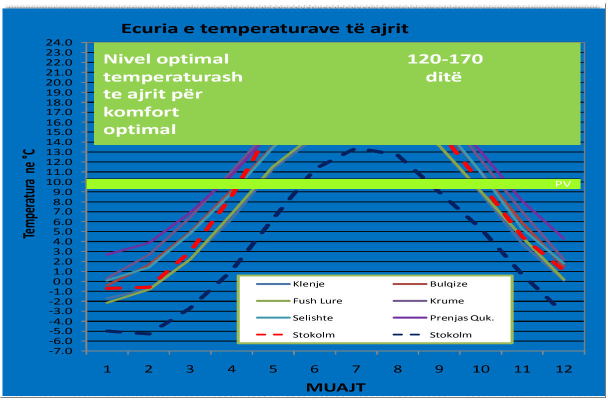

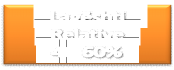

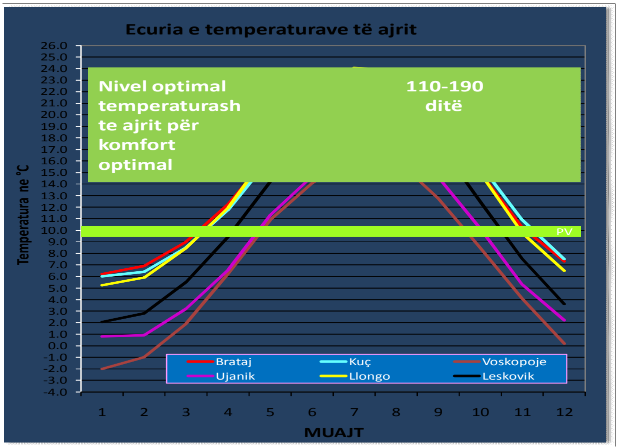

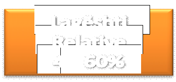

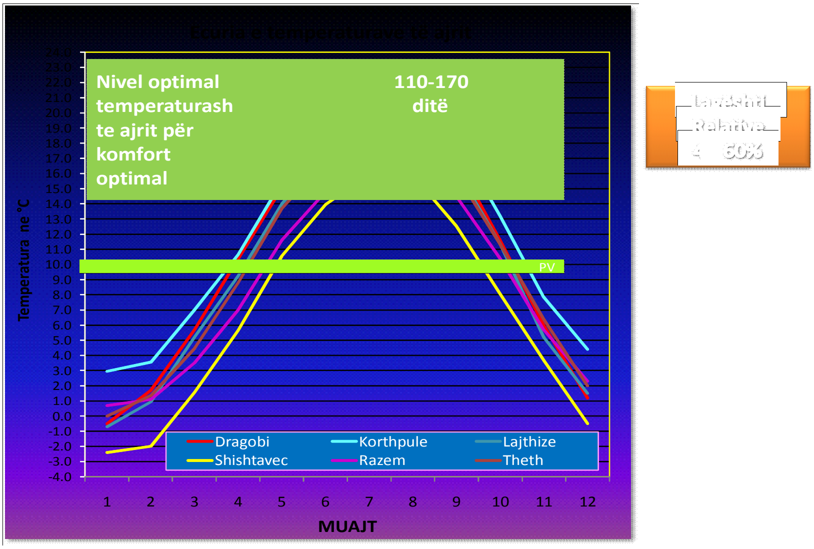

Tab. 1.Diagrama and graphics of some Albanian mountain places refer to “phisiological comfort”.

Zorba P., “Klima – pasuri kombëtare, monitorimi, vlerësimi dhe shfrytëzimi i saj për ekonominë e vendit” - International Conference UPT-Tirana, 16.06.2011.

Uncomfortable period mostly is in the winter season, when shoud have a special attention. Staying in the mountain is recommandet to the smoking and lungy disease persons. The “sanatorium” is known earler for the healer of these disease.

- Increasing the altitude decrease the air pressure, density, and oxygen (O2). That’s cause some disturb even the disease. The most well known is the “mountain disease” etc,.

3.2. The “mountain disease”

It is known early from the alpinists, but studied later (XVIII century). In general problems start from 1500m altitude and the big disturb start over the 2000m., but depend on the persons. There are in Albania these problematic altitudes. The consequences are shown with organic disturb; physic disturb; and intellectual depression.

3.3. **Disturb of atmospheric pressure** (decreasing of the air pressure, density, and oxygen)

There are not the same, because these can be shown on the lower altitude and often from the baric centers in every places apart from altitude. But for the mountain altitude they are part of each other. Every change of atmospheric pressure caused change in the body volume; liquid level; and electrolytic balance. The consequences are shown in the increasing of blood pressure; general irritation; eyes; in the zones of collection of body water; and channels of areas exchange like; ears etc,.

Also high percentage of humidity in these areas increase the prevalence of chronic bronchitis. (when more frequent are in the North Europe places, but in the mountain areas as well).

A more complex form for the health human is the mountain tourism. There are some receptions and different attractive forms for this reason everywhere in Albania. More frequented are the mountain areas in Korca regions, (Dardha, Voskopoja, etc.); the north Albania (Thethi, Boga, Razma, Kelmendi, Valbona valley, etc.); Dajti mountain; Qaf-Shtama; Llogara in Vlora etc. (see below),

Map1. Albania. Some mountain areas of receptions and different attractive forms for mountain tourism.

But needs more studies for this huge potential in the human health in Albania. We are in the initial studies.

4. SOME CONCLUSIONS

Mountain areas as a huge human and development wealthy can and should apply also to the improving of human health in general and in the treatment of special disease:

- Empirical experience comes since the earlier time but the scientific treatment comes later refer to the case, since XII. Century and so on..
- Today the climate and the mountain ecosystems there are prevention and therapy more recommended for the healthy and some kind of disease.
- Mountain climate for the human health has profound healer effects more than maritime climate.
- Besides the international literatures, the best experience in these aspects comes from some surroundings countries as Macedonia, Montenegro, Serbia, Croatia, Kosovo etc…
- Albania has big potential of mountain areas (more than 1/3 of territory) using not only for the economic development but for the human health as well, at least for 150-160 days/year, refer to “physiological comfort” and maximum 190 days/year.
- Even though the absence of the statistic date, until the ’90 years, in some cases, mountain areas in Albania were using not only for the mountain tourism, but directly for the health and disease, like Qaf-Shtama hospital in Kruja district (hospitalized about 200 persons for the seasons), Dardha, Voskopoja etc…. (*INSTAT – Albania)*
- These human-health functions of mountain areas often are part or “asset”, added value of protective zone or parquet with different status
- Possibilities for mountain tourism are well known in Albania, in some places and based on these possibilities we can establish resorts with primary health functions or touristic complex for the different reasons
- Mountain area in Albania offer possibilities for renewable solar, windy and water energy using, full possibilities for bio agriculture product as well
- Implementation of development policy in adaption with environmental principle would be a very important element in better mountain territory valuation and arrangement

REFERENCES

1. Albanian Science Academi. Albanian Climate. Hidrometereological Institut. Tiranë, 1975.
2. Draçi B; Kraja Dh., Medical and Health Geography. Tiranë 2010
3. Jaho S.& Co., Klimatologjia. Tiranë, 1988.
4. INSTAT - Albania
5. Kalkstein L.S. & Valimont K.M. (1987). Climate effects on human health. Washington D.C. Environmental Protection Agency.
6. Nikolli P. "Sistemet e Informimit Gjeografik". SHBLU. Tiranë 2011.
7. Tištea D. ect, (1972), Bukuresht. Considerati privind factorii metereologici ai climatoterapiei și calculul frecventei lor prin procedee mecanizate. Institutul de Meteorologie si Hidrologie.
8. Trebbi Rizzardo, "Teoria del Volo" – Conforme a JAR- FCL, Edizioni AVIABOOKS, 2005, Torino, Italy.
9. Zorba P., "Klimatologjia" – 2009 © "AlbPAPER"; Tiranë.
10. Zorba P., "Klima – pasuri kombëtare, monitorimi, vlerësimi dhe shfrytëzimi i saj për ekonominë e vendit" - International Conference UPT-Tirana, 16.06.2011.
11."Glossary of Meteorology" – American Meteorological Society, Second Edition © 2000, USA**.**

- http://www.who.int/globalchange/climate/en/ccSCREEN.pdf -
-www.who.int.

PLANIFIKIMI HAPËSINOR I QËNDRUESHËM

Ferim GASHI[1],

ABSTRAKT

Planifikimi i referohet procesit e të vendosurit se çfarë te behet dhe si të bëhet planifikimi ne i qëndrueshëm. Në ketë punim janë përmbledhur disa nga parimet dhe praktikat kryesore për planifikim efektiv, veçanërisht përdorimin e tokës dhe planifikimin e transportit. Planifikimi efektiv merr në konsideratë perspektiva të ndryshme dhe ndikimeve, duke lejuar vendim-marrësit për të identifikuar dhe zbatuar mënyrat më efektive për të arritur qëllimet.

Key word: planifikimi hapësinor, parimet, konceptet, vizioni,

1. INTRODUCTION

Planifikimi i referohet procesit të vendosur se çfarë të bëjnë dhe si të bëhet kjo . Planifikimi ndodh në shumë nivele , nga ditë-për - ditë vendimet e marra nga individët dhe familjet , të vendimeve komplekse të bëra nga bizneset dhe qeveritë . Ky punim fokusohet në përdorimin e tokës dhe planifikimin e komunitetit , por shumica e parimeve te përshkruara zbatohen për çdo aktivitet të planifikimit.

Planifikuesit janë profesionistë të cilët lehtësojnë vendimmarrjen. Planifikuesit nuk marrin vendime vetë , por, ata mbështesin vendim-marrësit (menaxherët, zyrtarët publik , qytetarët) duke koordinuar informacion dhe aktiviteteve . Roli i tyre është që të krijojnë një proces logjik , sistematik te vendim -marrjes që rezulton në veprimet më të mira. Edhe pse e bazuar në të zakonshmet , planifikuesit ndihmojë të ushqejë aspiratat më të thella të një komuniteti, të tilla si dashuria, shpresa dhe bukuri. Planifikuesit përkthejnë qëllimet teorike ne veprime konkrete. Planifikimi është një art si një shkencë . Ai kërkon gjykim , ndjeshmëri dhe kreativitet . Planifikimi shpesh merret me çështjet në mes dhe kështu kërkon perceptimin e asaj që artistët e quajnë hapësirë negative (hapësirat në mes të objekteve)

---

[1] **Dr. Ferim GASHI,**
Institution: University of Prishtina/ Faculty of Mathematics and Natural Science
Department of GeographyAdress: Mother Theresa Street, 10 000 Prishtina, Republic of Kosovo
Gsm.: +377 (0) 44 114 674, _386 (0) 49 114 674
E-mail: ferim.gashi@uni-pr.edu , ferimgashi@gmail.com

. Për shembull , arkitektët janë të shqetësuar me planet e ndërtimit , ndërsa planifikuesit janë të shqetësuar me hapësirat midis ndërtesave . Në mënyrë të ngjashme , planifikuesit janë përgjegjës për integrimin e komponentëve të ndryshëm të sistemit të transportit (korridore, mjediseve të parkimit, rrugët, terminalet, portet, etj). Ata krijojnë lidhje midis agjencive të ndryshme , sektorëve dhe juridiksioneve . Si rezultat , planifikuesit duhet të bashkëpunojë me grupe të ndryshme të interesit (Palermo, al 2010)**.**

Ne shpesh hasim në rezistencë nga njerëzit që pretendojnë se ajo që ata e konsiderojnë normale duhet të jetë e mirë , që është, njerëz që shikojnë në të kaluarën dhe jo përpara për të ardhmen . Për shembull , përpjekjet për të përmirësuar efikasitetin e sistemit të transportit duke inkurajuar përdorimin e mënyrave alternative shpesh përballen ne rezistencë nga njerëzit e mësuar me udhëtimin në automobila.

Në rolin e tyre si negociatorë objektiv, planifikuesit janë shpesh në mes të konflikteve . Ata shpesh kanë më shume njohuri për një projekt dhe ndikimet e tij të mundshme të një vendimi të veçantë, dhe kështu janë shpesh përgjegjës për të parashikuar pasoja të padëshiruara dhe përfaqësimin e interesave të njerëzve të cilët janë të pa përfaqësuar në procesin e vendim-marrjes , siç janë fëmijët, të varfëritë dhe brezat e ardhshëm .

Sigurisht, planifikuesit nuk janë të pagabueshëm , ata mund të bëjnë parashikime të pasakta dhe rekomandime të këqija, dhe një proces i planifikimit mund të përballet me probleme të papritura. Planifikuesit që ndjekin praktikat profesionale në përgjithësi mund të bëjnë një punë mjaft të mirë per të identifikuar kursin më të mirë të veprimit .

Planifikimi mund të jetë frustrues. Ka shumë mënyra që një proces i planifikimit mund të dështojnë , duke përfshirë burimet e pamjaftueshme , mbështetje joadekuate publike ose zyrtare , dhe konflikte të pazgjidhura. Planifikuesit shpesh punojnë me vite në projekte të cilat janë zbatuar në mënyrë joefektive mirëpo jo në të gjitha. Megjithatë, po qe se planifikimi do te ishte i lehtë , ai nuk do të ishte aq kënaqësi per t’u marur me te.

2. PARIMET E PLANIFIKIMIT

Planifikimi i mirë kërkon një proces metodike që përcakton qartë hapat që çojnë në zgjidhje optimale . Ky proces duhet të pasqyrojë parimet e mëposhtme:

• Gjithëpërfshirës – konsiderohen të gjitha opsionet dhe ndikimet e rëndësishme.

• Eficient - procesi nuk duhet të humb kohë ose të holla .

• Gjithëpërfshirës - njerëz të prekur nga plani kanë mundësi të jenë të përfshira .

• Informues - rezultatet janë kuptuar nga palët e interesuara (njerëz të prekur nga një vendim)
• Integrues - vendimet individuale afat-shkurtra duhet të mbështesin qëllimet strategjike afatgjata .
• Logjike - çdo hap të çon për të ardhmen .
• Transparent - të gjithë të përfshirë kuptojnë se si funksionon procesi .

Një parim i planifikimit te mirë është se, vendimet afat-shkurtër individuale duhet të mbështesin, qëllimet strategjike afatgjata . Kjo kërkon vlerësim të plotë dhe të negociatave për të ndihmuar njerëzit të pranojnë zgjidhjet që mund të duket e vështirë dhe e kushtueshme në afat të shkurtër . Planifikimi gjithëpërfshirës i transportit ofron një bazë për shërbime më të integruara të transportit, tarifat dhe biletave, të dhënat e përdoruesit, sigurimin e infrastrukturës dhe menaxhimit, institucioneve (transport dhe agjencive tranzit publike), transportin dhe planifikimin e përdorimit të tokës, dhe politikat e tjera publike si rrugë, parkim dhe karburantit çmimi (Preston 2012) .
Planifikimi i mirë është i dukshem, gjithëpërfshirës dhe strategjik. Planifikuesit duhet të përpiqen për të kuptuar me të vërtetë problemet, jo vetëm një perspektivë të vetme apo manifestim. Planifikimi efektiv kërkon përcaktim të saktë te problemeve dhe pyetje kritike . Një proces i planifikimit nuk duhet të kufizohet në zgjidhjen e parë të propozuar apo shqetësimet e njerëzve që marrin pjesë në mbledhje. Për shembull, tregtarët në qendër të qytetit mund të ankohen për parkim të pamjaftueshëm të konsumatorëve pranë dyqaneve e tyre . Ky problem mund të përkufizohet në mënyra të ndryshme - të furnizimit joadekuat me parking, shumë automjete, apo menaxhimit joefikas te hapësirave në dispozicion - duke nënkuptuar çdo zgjidhje të ndryshme. Këtu janë pyetjet për të kërkuar për të kuptuar këtë problem :
• Sa parking ekziston, duke përfshirë hapësirat aktualisht te padisponueshme për klientët ?
• Cilat probleme ekzistojnë, kur dhe ku ?
• Si menaxhohet aktualisht parkimi (duke përfshirë rregulloret dhe çmimet)?
• Cila është kostoja e rritjes së furnizimit me parkim?
• Çfarë zgjidhje alternative mund të trajtojnë këto probleme ?
• Sa zgjidhje të ndryshme mund të integrohen me objektiva të planifikimit strategjik?

Planifikuesit duhet të përpiqen për të kuptuar faktorët që do të ndikojnë të ardhmen . Për shembull, në vend se thjesht duke treguar se si bllokimet e trafikut janë rritur në vitet e fundit, kjo prirje nxjerrët në të ardhmen duke bere një analizë më te mirë qe identifikon faktorët e veçantë si në rritje te mjetit të udhëtimit (rritjes së popullsisë , të ardhura në rritje , çmimet reale të karburantit , etj , dhe konsideron politika publike që mund të ndryshojë ato . Si rezultat , në vend se thjesht duke thënë: " Trafiku është në rritje 4% në vit ", një projektues i zgjuar mund të thotë , " trafiku i automjeteve u rrit me 4 % në vit gjatë dekadës së fundit , por kjo ka të ngjarë të bjerë disi në të ardhmen për shkak të plakjes së popullsisë dhe të çmimet e larta të karburantit ne të ardhmen, dhe do të mund të shmanget krejtësisht me zbatimin e strategjive të caktuara të menaxhimit të mobilitetit . "

Planifikuesit duhet të menaxhojnë flukset e informacionit , duke përfshirë mbledhjen, organizimin dhe shpërndarjen (Litman 2006) . Planifikuesit duhet të parashikojnë pyetje dhe të japin informacion të saktë dhe të kuptueshëm , duke përdorur të dhëna vizuale (harta, grafikë , tavolina, etj) dhe shembuj të përshtatshëm.

Planifikuesit duhet shpesh zhvendoset në mes të koncepteve të përgjithshme dhe aplikacione specifike . Për shembull , një planifikues duhet të jetë në gjendje të përshkruajnë një koncept të përgjithshëm të tilla si kapital ose të sigurisë , dhe të aplikojnë këto koncepte kur të vlerësohet një politikë apo plan të veçantë .

Planifikuesit punojnë në kryqëzimin e shumë disiplinave dhe kështu kanë nevojë për njohuri bazë të shumë subjekteve , duke përfshirë projektimin, ekonominë , ligjin dhe menaxhimin , duke e bërë atë një fushë ideale për njerëzit me interesa të ndryshme . Planifikuesit duhet pasur shumë aftësi , duke përfshirë aftësinë për të:

• Saktësi , në mënyrë kritike dhe objektive te vlerësojnë problemet.
• Mbledhur dhe analizuar të dhënat .
• Aplikuar konceptet e përgjithshme për situata specifike.
• Menaxhuar proceset komplekse.
• Komunikuar çështje komplekse me shumë lloje të njerëzve.
• Dëgjuar me respekt.

Planifikimi është një aktivitet social - ai përfshinë njerëzit. Planifikimi i suksesshëm kërkon përfshirjen efektive të palëve të interesuara . Planifikuesit duhet të jenë të përgatitur për të punuar me njerëz me prejardhje të ndryshme , interesave dhe aftësive.

Planifikuesit menaxhojne burimet, të tilla si njerëz, kohë, para, tok, dhe të infrastrukturë. Është e dobishme për të identifikuar me kujdes burimet, kufizimet dhe konfliktet . Për shembull , planifikuesit e përdorimit të tokës mund të identifikojë fushat e papërshtatshme për lloje të caktuara të zhvillimit për shkak të rreziqeve të tilla si përmbytjet, infrastruktura e pamjaftueshme , ose vlerat e tyre mjedisore dhe kulturore.

Planifikimi ka tendencë të zhvillohet me kalimin e kohës , me çështje të reja dhe mjete. Për shembull , në vitet e fundit të kapitalit social , menaxhimin e rrezikut mjedisor, ruajtja e trashëgimisë, planifikimi i energjisë, siguria, transporti jo-motorizuar, shëndetin publik, dhe qëndrueshmëria janë bërë të gjitha çështjet e planifikimit. Planifikuesit e zgjuar përqafojnë këto çështje dhe praktika të reja - duke u bërë ekspert vendor për një çështje të re të planifikimit mund të jetë një karrierë e mirë për të lëvizur.

3. KONCEPTET E PLANIFIKIMIT DHE KORNIZA E PLANIFIKIMIT

Në ketë pjese përshkruhen konceptet themelore të planifikimit, kushtet dhe teknikat.

Një kornizë e planifikimit përcakton strukturën themelore të procesit të planifikimit. Kjo zakonisht përfshin komponentët e mëposhtëm.

• *Parimet* - një rregull bazë apo koncept i përdorur për vendimmarrje.

• *Vizioni* - një përshkrim të përgjithshëm të rezultatin e dëshiruar të procesit të planifikimit .

• *Problem* - Një gjendje e padëshirueshme për të zbutet (zgjidhet, reduktohet ose kompensohet)

• *Objektivat* - Një kusht i përgjithshëm i dëshirueshem që duhet të arrihet.

• *Objektivat* - specifike , mënyra potencialisht të matshme për të arritur qëllimet , të tilla si rritja e të ardhurave dhe aktivitetit ekonomik , aksidentet e reduktuar , dhe përmirësimin e aksit për jo- shoferët .

• *Objektivat apo Standardet* - nivelet sasiore të objektivave që duhet të arrihen , të tilla si një rritje të caktuar të të ardhurave ose të reduktimit të normës së rrëzimit . Standardet janë të kërkuara ndonjëherë me ligj ose rregullore , të tilla si kërkesat minimale të parkimit në kodet e zoni.

4. SHFRYTËZIMI I TOKËS DHE ÇËSHTJET PLANIFIKIMI I TRANSPORTIT

Sipërfaqja e Tokës, e quajtur peizazh, është një burim unik dhe i vlefshëm. Shfrytëzimi i tokës (i quajtur edhe Zhvillimi i Tokës dhe Zhvillimit Hapësinor) referohet si tërësi e trajtuar, duke përfshirë vendndodhjen dhe projektimin e ndërtesave, objekteve të transportit, parqe dhe fermat.

Modelet e përdorimit të tokës mund të vlerësohen në bazë të atributeve në vijim :

• *Dendësia* - Numri i njerëzve , vendeve të punës ose njësive të banimit në një zonë .

• *Mix* - nëse lloje të ndryshme të përdorimit të tokës (komerciale ,

ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

banimi , etj) janë të vendosura së bashku .
• *Klasteri* - nëse destinacionet e lidhura janë të vendosura së bashku (për shembull , qendra tregtare , fshatra urbane , vile rezidenciale , etj) .
• *Lidhshmëria* - numri i lidhjeve brenda sistemeve të rrugëve dhe rrugën .
• *Sipërfaqja indiferent* - tokë e mbuluar nga ndërtesa dhe trotuarit , i quajtur edhe gjurmë .
• *Hapësira gjelbëruese* - pjesë e tokës të përkushtuar për kopshte, parqe, ferma, pyje , etj
• *Qasja* - aftësia për të arritur aktivitetet e dëshiruara dhe destinacionet .
• *Qasja jo motorike* - Cilësia e te ecurit ne këmbë dhe çiklizmit.

Atributet e përdorimit të tokës mund të vlerësohen në shkallë të ndryshme:
• *Lokacion* - një parcelë individuale, ndërtesa, objekte ose kampuse.

• *Rruga* - ndërtesat dhe objektet përgjatë një rrugeje të veçantë ose shtrirje e rrugë .
• Lagje apo qendër - një zonë e banimit , zakonisht më pak se një km^2.
• *Lokale* - një zonë e vogël gjeografike, shpesh e përbërë nga disa lagje .
• *Komunale* - një qytet ose juridiksion qytet .
• *Rajoni* - një zonë gjeografike ku shërbimet, banorët ndajnë dhe mundësitë e punësimit . Një rajon metropolitan në mënyrë tipike përbëhet nga një ose më shumë qytete dhe rrethinat e ndryshme, qendra më të vogla tregtare, dhe zonat përreth gjysmë - rurale.

Zona gjeografike janë shpesh kategori në mënyrat e mëposhtme :
• *Urban* - densitet relativisht i lartë (5 + njësi banimi për hektar bruto) , përdorim të përzier të tokës , me transportin multi - modale (zakonisht përfshin në këmbë , çiklizmit, transit publik, automobilave dhe të shërbimit taksi).
• *Suburban* - dendësia mesatare (2-10 banorë , 1-5 njësi banimi për hektar), përdor të ndara të tokës , si dhe një sistem të transportit automobil - varur .
• *Qyteti* - qendra më të vogla urbane (zakonisht më pak se 20.000 banorë) .
• *Fshati* - qendra urbane të vogla (zakonisht më pak se 1,000 banorë) .

• *Exurban* - densitet të ulët (më pak se 1 shtëpi për hektarë) , kryesisht ferma dhe vendet e pazhvilluara , e vendosur në afërsi të mjaftueshme për një qytet për banorët që të udhëtojnë dhe të përdorni shërbimet atje .
• *Rural* - densitet të ulët (më pak se 1 shtëpi për hektar) , kryesisht ferma dhe vendet e pazhvilluara, relativisht të pavarur të identifikojnë ekonominë.
• *Hapësira e gjelbër* - biologjikisht tokat aktive të tilla si kopshte, parqe, ferma, pyje , etj

5. REFERENCES

Palermo, Pier Carlo, Ponzini, Davide (2010) Spatial Planning and Urban Development

Todd Litman (2006), *Evaluating Research Quality*

Katerina Moreland, et al. (2011), “Transit System Evaluation Process: From Planning To Realization,” *ITE Journa.* Vol. 81, No. 10,

John Preston (2012), *Integration for Seamless Transport*, Discussion Paper No. 2012-01, International Transport Forum

ANALIZA E FUNKSIONIT TË HARXHIMEVE NGA ASPEKTI I EKONOMISË KIBERNETIKE

Shaqir ELEZAJ[1], **Baki Koleci**[2]

ABSTRAKT

Punimi e shtjellon analizën e funksionit të harxhimeve nga aspekti i aplikimit të Ekonomisë Kibernetike. Analizohen harxhimet e tërësishme, harxhimet mesatare apo ato njëshe, si edhe harxhimet kufitare. Prezantohet metoda e përcaktimit të koeficientit të elasticitetit për harxhimet përkatëse. Gjithashtu jepet një qasje e re e ndërlidhjes së harxhimeve në fjalë më programimin linear dhe jo-linear.

Fjalët Kyçe: Harxhimet e tërësishme, Harxhimet mesatare, Harxhimet kufitare (margjinale), Koeficienti i elasticitetit, Programimi linear dhe jo-linear

1. FUNKSIONI I HARXHIMEVE TË PËRGJITHSHME

Dihet që për sasinë e dhënë të prodhimtarisë duhet të harxhohet sasia përkatëse e elementeve prodhuese. Për çmimin e dhënë të faktorëve prodhues, sipas funksionit të prodhimit, mund të njehsohen harxhimet e përgjithshme të procesit të prodhimit. Kjo do të thotë që teoria e harxhimeve mund të definohet edhe si “teoria e prodhimit e preformuarë në vlerat monetare të elementeve përbërës“. Le të fillojmë nga varësia kriteriale e prodhimtarisë sipas Coob-Douglas-it:

$$Q = AL^{\alpha}K^{1-\alpha}\ ; \quad 0<\alpha<1 \tag{1}$$

Ku janë:

Q – është prodhimtaria e procesit prodhues,

L – puna e harxhuar gjatë prodhimit,

[1] **MSc. Shaqir ELEZAJ**, e-mail: shaqir.elezaj@cta-ks.com
CTA sh.p.k., www.cta-ks.com
Tel.: + 386 (0) 49 506 447, Fax: + 381 (0) 39 432 466
Rr. Pjeter Bogdani Nr. 26, 30 000 Peje, Republika e Kosovës

[2] **Prof. Dr. Baki KOLECI**, e-mail: baki,koleci@fon.edu.mk
FON University, http://www.fon.edu.mk
Tel.: + 389 (0) 2 244 55 55, Fax: + 389 (0) 2 244 55 50
Rr. Vojvodina b.b., 1 000 Shkup, Republika e Maqedonisë

K – kapitali i harxhuar në prodhim,
A – konstanta e proporcionalitetit,
α – konstanta e elasticitetit të prodhimtarisë.

Funksioni i harxhimeve të tërësishme jepet sipas:

$$T = \frac{\partial Q}{\partial L} \cdot L + \frac{\partial Q}{\partial K} \cdot K \tag{2}$$

përkatësisht:

$$T = A \cdot L^{\alpha} \cdot K^{1-\alpha} \tag{3}$$

Harxhimet mesatare (njëshe) përcaktohen sipas varësisë kriteriale, T/L dhe T/K, ashtu që për këtë rast përfitohet:

$$\frac{T}{L} = A\left(\frac{K}{L}\right)^{1-\alpha} \; ; \quad \frac{T}{K} = A\left(\frac{L}{K}\right)^{\alpha} \tag{4}$$

Harxhimet kufitare (margjinale) përcaktohen sipas varësive kriteriale parimore, $\partial T / \partial L$ dhe $\partial T / \partial K$, ashtu që tani përfitohet:

$$\frac{\partial T}{\partial L} = A \cdot \alpha \cdot \left(\frac{K}{L}\right)^{1-\alpha} ; \quad \frac{\partial T}{\partial K} = A \cdot (1-\alpha)\left(\frac{L}{K}\right)^{\alpha} \tag{5}$$

Në Fig. 1 grafikisht janë prezantuar harxhimet përkatëse për parametrat projektuese: A = 1, L = 100, K = 75.

ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

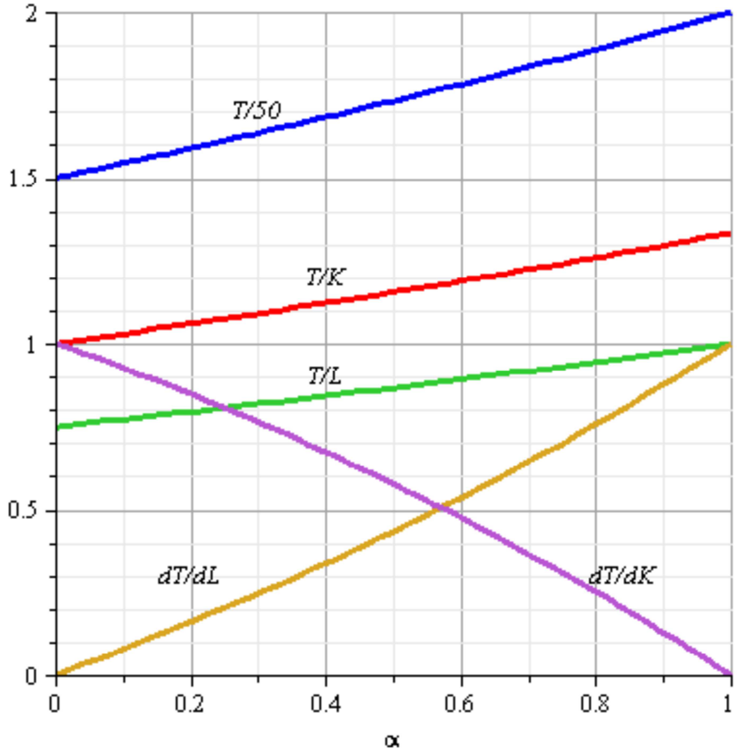

Fig. 1. Prezantimi grafik i harxhimeve përkatëse

Në suaza të Ekonomisë Kibernetike rëndësi të veçantë ka edhe koeficienti i elasticitetit (ε).Dihet që për dy madhësi ekonomike *X* (ndryshore e pavarure), dhe *Y* (ndryshore e varure), koeficienti i elasticitetit përcaktohet sipas:

$$\varepsilon(Y,X)=\frac{\partial Y}{\partial X}\frac{X}{Y} \tag{6}$$

Më tutje mund të caktohen koeficientet e elasticitetit për harxhimet përkatëse të definuara më parë. Kështu, për koeficientin e elasticitetit të harxhimeve totale (*T*) ndaj punës (*L*), ε (*T*, *L*), dhe ndaj kapitalit (*K*), ε(*T*, *K*), përfitohet:

$$\varepsilon(T,L)=\alpha\,; \quad \varepsilon(T,K)=1-\alpha \tag{7}$$

Koeficientet e elasticitetit ndaj harxhimeve përkatëse mesatare, përcaktohen sipas:

$$\varepsilon\left(\frac{T}{L},L\right)=\alpha-1;\quad \varepsilon\left(\frac{T}{L},K\right)=1-\alpha$$
$$\varepsilon\left(\frac{T}{K},L\right)=\alpha;\quad \varepsilon\left(\frac{T}{K},K\right)=-\alpha$$
(8)

Koeficientet e elasticitetit ndaj harxhimeve përkatëse margjinale jepen sipas:

$$\varepsilon\left(\frac{\partial T}{\partial L},L\right)=\alpha-1;\quad \varepsilon\left(\frac{\partial T}{\partial L},K\right)=1-\alpha$$
$$\varepsilon\left(\frac{\partial T}{\partial K},L\right)=\alpha;\quad \varepsilon\left(\frac{\partial T}{\partial K},K\right)=-\alpha$$
(9)

Koeficientet përkatës karakteristik të elasticitetit grafikisht janë prezantuar sipas Fig. 2. Për shembull, për α = 0.2, kur kapitali (K) ndryshon për 1% , atëherë harxhimet totale (T), harxhimet mesatare ndaj punës (T/L) dhe harxhimet margjinale ndaj punës ($\partial T/\partial L$) rritën (shenja plus) për 0.8 % , dhe kështu më radhë.

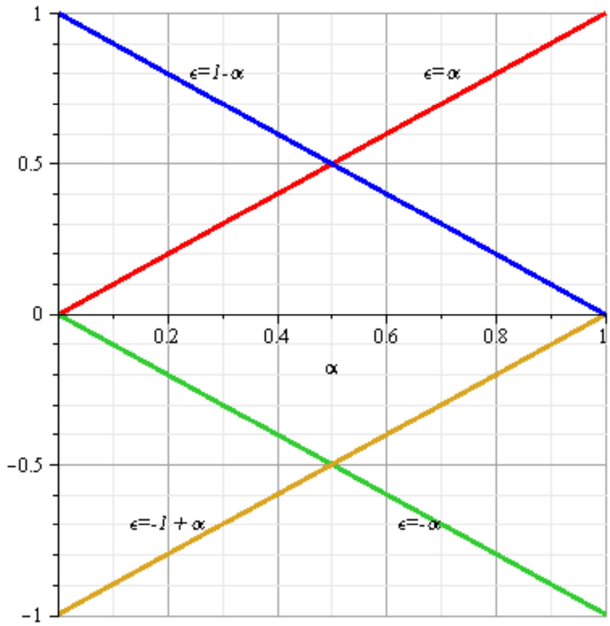

Fig. 2 . Prezantimi grafik i koeficienteve karakteristikë të elasticitetit

Më tutje do të analizohen harxhimet totale (të përgjithshme) të prezantuara në formën:

$$T = AQ^3 - BQ^2 + CQ \tag{10}$$

Harxhimet mesatare sipas (10) janë :

$$Q = \frac{T}{Q} = A \cdot Q^2 - B \cdot Q + C \tag{11}$$

Harxhimet margjinale jepen sipas:

$$\frac{\partial T}{\partial Q} = 3 \cdot A \cdot Q^2 - 2 \cdot B \cdot Q + C \tag{12}$$

Mund të vërehet që mund të caktohet vlera maksimale për harxhimet mesatare:

$$\frac{\partial (T/Q)}{\partial Q} = 0\,;\left(\frac{T}{Q}\right)_{\max} = C - \frac{B^2}{4A}\,; Q = Q_e = \frac{B}{2A} \tag{13}$$

si edhe për harxhimet margjinale:

$$\left(\frac{\partial T}{\partial Q}\right)_{\max} = C - \frac{B^2}{3A}; \quad Q = Q_e = \frac{B}{3A} \tag{14}$$

Në Fig. 3 grafikisht janë prezantuar harxhimet totale, mesatare dhe ato margjinale, për parametrat projektues: A = 1, B = 6 dhe C = 20.

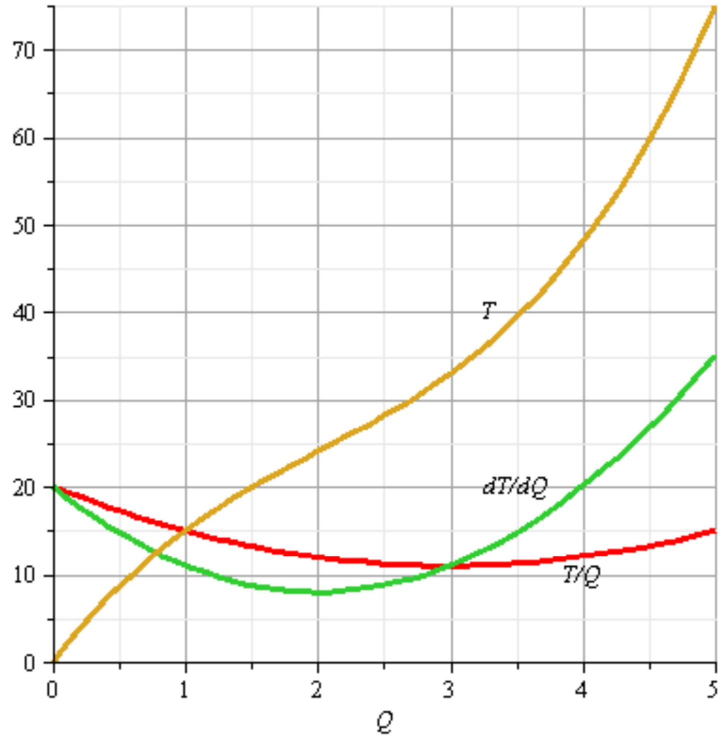

Fig. 3. Prezantimi grafik i harxhimeve përkatëse sipas shprehjes (10)

Koeficienti i elasticitetit ε (T, Q) tani jepet sipas:

$$\varepsilon(T,Q) = \frac{3AQ^2 - 2BQ + C}{AQ^2 - BQ + C} \tag{15}$$

Koeficienti i elasticitetit ε $(T/Q\ , Q)$ përcaktohet sipas:

$$\varepsilon\left(\frac{T}{Q}, Q\right) = \frac{Q \cdot (2 \cdot AQ - B)}{AQ^2 - BQ + C} \tag{16}$$

Për harxhimet margjinale koeficienti i elasticitetit kërkohet sipas:

$$\varepsilon\left(\frac{\partial T}{\partial Q}, Q\right) = \frac{Q(6AQ-2B)}{3AQ^2-2BQ+C}$$
(17)

Koeficientet përkatës të elasticitetit grafikisht janë prezantuar sipas Fig. 4. Për shembull, vlera minimale e ε $(T, Q)_{min}$ = - 0.581 arrihet për Q_e = 1.225, çdo të thotë që kur sasia e prodhimtarisë (Q) ndryshon për 1% , hargjimet totale zvogëlohen (shenja minus) për 0.581%. Vlera minimale ε $(T/Q, Q)_{min}$ = - 0.348 arrihet për Q_e = 1.723, çdo të thotë që kur prodhimtaria (Q) ndryshon për 1%, atëherë harxhimet mesatare zvogëlohen (shenja minus) për 0.348 %. Vlera minimale ε $(\partial T/\partial Q, Q)_{min}$ = 0.652 arrihet për Q_e = 1.723, çdo të thotë që kur prodhimtaria (Q) ndryshon për 1%, harxhimet margjinale rritën (shenja plus) për 0.652%.

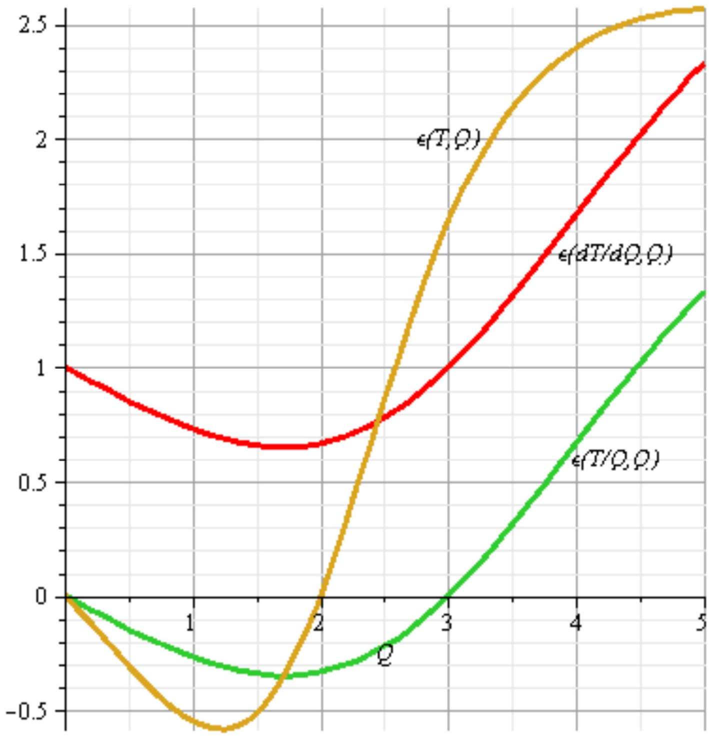

Fig. 4. Koeficientet e elasticitetit për varësinë sipas shprehjes (10)

Më tutje do të analizohet rasti i kombinimit optimal të alokimit të resurseve të punës (L) dhe kapitalit (K) si faktorëve prodhues, ashtu që mund të kërkohet edhe vlera optimale e harxhimeve totale, Fig. 5.
Më tutje, ndaj aplikimit të programimit jo-linear, është e përshtatshme të aplikohet funksionali (Φ) sipas multiplikatorve të Lagrange-it:

$$\Phi = A \cdot L^{\alpha} \cdot K^{1-\alpha} + \lambda \cdot (D - EL - FK) \tag{18}$$

Sipas derivateve parciale, $\partial\Phi / \partial L = 0; \partial\Phi / \partial K = 0; \partial\Phi / \partial\lambda = 0$, respektivisht përfitohet:

$$K = \frac{D(1-\alpha)}{F}; \quad L = \frac{\alpha D}{E}; \quad \lambda = \frac{A(1-\alpha)}{F}\exp\left[-\alpha \ln\left(\frac{E(1-\alpha)}{\alpha F}\right)\right] \tag{19}$$

Vlera optimale e alokimit të resurseve të punës (L) dhe të kapitalit (K), është:

$$T = T_{opt} = A\left(\frac{\alpha D}{E}\right)^{\alpha}\left[\frac{D(1-\alpha)}{F}\right]^{1-\alpha} \tag{20}$$

Prezantimi grafik i izoekuantës T_{opt} dhe të drejtimit tangjenciale ndaj optimalizimit, $EL + FK = D$, është i dhënë në Fig. 5. Pika (gjendja ekonomike) P është gjendja ku drejtimi i optimalizimit tangjencial e tangon izoekuantën T_{opt}. Për konditat projektuese, $D = 100$, $E = 2$, $F = 1$, përfitohet, $P(L = 25; K = 50)$.

ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

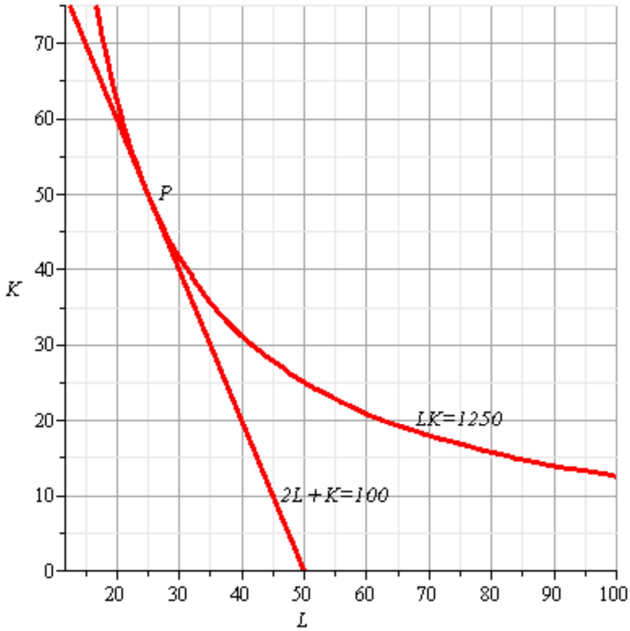

Fig. 5. Në lidhje më alokimin optimal të resurseve të punës dhe të kapitalit

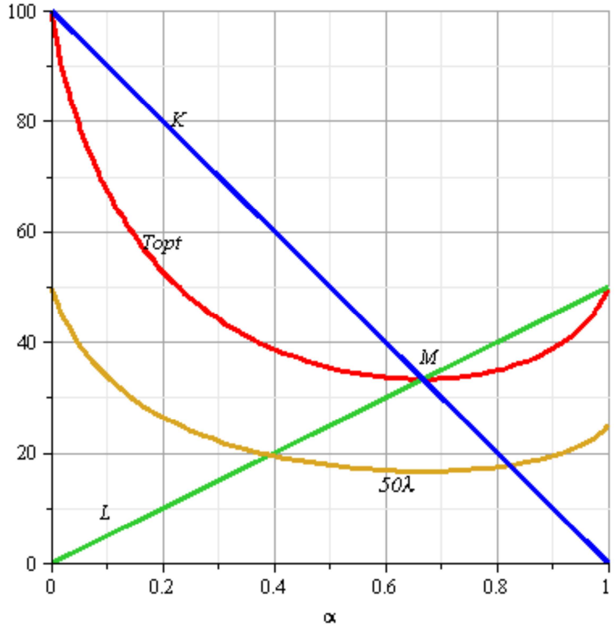

Fig. 6. Prezantimi grafik i madhësive karakteristike sipas funksionalit

Në Fig. 6 grafikisht janë prezantuar madhësitë karakteristike sipas funksionalit të Lagrange-it. Vlera minimale e funksionalit T_{opt} arrihet në pikën (gjendjen ekonomike) M, ashtu që janë të vlefshme shprehjet:

$$\alpha = \alpha_M = \frac{E}{E+F}; \quad T_{opt(\min)} = \frac{AD}{E+F}; \quad M\left(\alpha_M; T_{opt(\min)}\right) \tag{21}$$

Për konditat projektuese përfitohet: M(2/3; 100/3). Në Fig. 7 grafikisht është prezantuar koeficienti i elasticitetit, ε (T_{opt}, α).

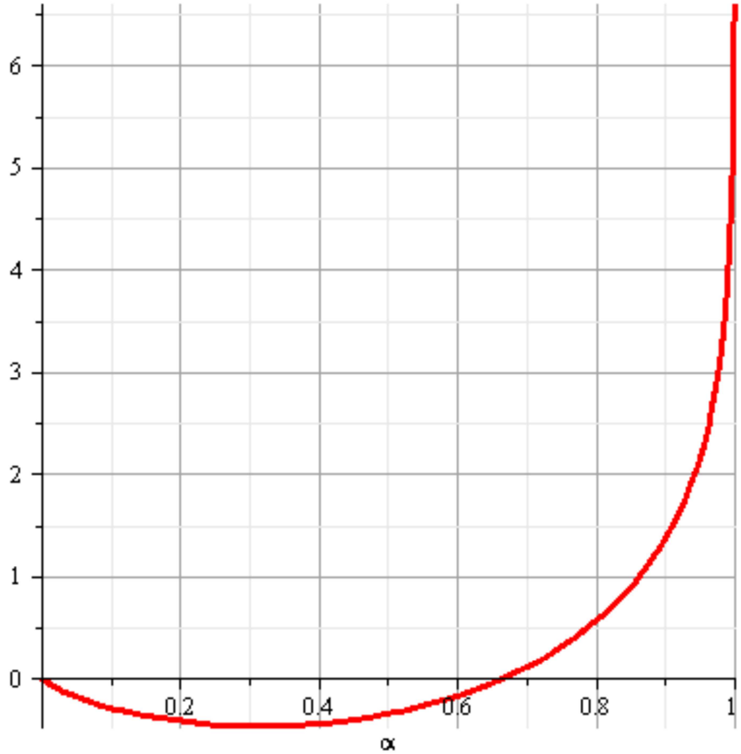

Fig. 7. Prezantimi grafik i koeficientit të elasticitetit $\varepsilon(T_{opt}, \alpha)$

Vlera minimale e koeficientit në fjalë është, ε (T_{opt}, α)$_{\min}$ = - 0.463, e cila arrihet për α = 0.316.

 ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

2. KONKLUZIONE

Brenda punimit është shtjelluar problematika e përcaktimit të lojeve përkatëse të harxhimeve, sikurse që janë: harxhimet totale, ato mesatare dhe harxhimet margjinale. Është prezantuar së si mund të realizohet alokimi optimal i resurseve të punës dhe të kapitalit, si faktorëve kryesorë të prodhimit, dhe së si përcaktohet vlera optimale e harxhimeve totale. Në lidhje më përcaktimin e harxhimeve optimale totale, analiza paraprake është ndërlidhur më programimin jo-linear, dhe në këtë aspekt është prezantuar një qasje e re, e cila e mundëson thellimin e studimit profesional dhe shkencorë.

3. LITERATURA

Ayres C. E. (1962). *The theory of economic progress*, New York,
Elwood, Buffa S. (1973): *Modern Production Management*, John Wiley and Sons, Toronto,
Dimitrovski R. (2010): *Proekt Menadzement*, FON, Skopje,
Donnelly J., Gibson J., Ivancevich J. (1987): *Fundamentals of Management*, New York,
Drucker P. (1987): *The practice of management*, New York,
Koleci B., Turkeshi N. (2008): *Bazat e Menaxhimit*, Shkup,
Stewart R. (1982): *The reality of management*, New York.

ZHVILLIMET DEMOGRAFIKE DHE PROBLEMATIKA SHOQËRUESE NË HAPËSIRËN SOCIOGJEOGRAFIKE TË LAPRAKËS

Brunilda OSMOVI-BIBE[1]

ABSTRAKT

Zhvillimet e popullsisë janë të ndërlidhur me zhvillimet ekonomike e sociale. Analizat e popullsisë synojnë t'u përgjigjen nevojave konkrete, aktuale e prespektive të zhvillimit në cdo zonë. Migracioni i brendshëm solli mbipopullim të disa rajoneve të vendit, çka për pasojë u shoqërua me ndryshime të mëdha sociale, ekonomike e mjedisore të këtyre zonave. Nga ana tjetër, vetë ndryshimet politike, sociale dhe ekonomike në vend, gjatë tranzicionit, sollën ndryshimin dhe shpeshherë përshpejtimin e fenomeneve demografike. Fluksi masiv i imigrimit drejt qyteteve kryesore e ka tejkaluar kapacitetin mbajtes të tyre në lidhje me strehimin, infrastrukturën bazë, si dhe në kuptimin e veprimtarive që krijojnë vende pune e sjellin të ardhura. Lëvizja migratore e popullsisë ka rezultuar shumë e çorganizuar dhe e pakontrolluar. Rezultat i mungesës së kontrollit ka qenë përhapja abuzive e ndërtimeve të karakterizuara nga konstruksione të reja në më të shumtën e rasteve në brendësi e periferi të qyteteve, duke rritur sipërfaqen e tyre, e cila natyrisht nuk është pajisur me ndonjë lloj shërbimi urbanistik ose ndërlidhjeje. Këtu mund të përmendet zgjerimi i qytetit të Tiranës në zonat periferike si: Bathore, Kamëz, Laprakë, Kombinat, Yzberish etj.

Fjale kyce : migrim i brendshëm, strukturë moshore, ndikime negative, zhvillim i qëndrueshëm, shtim i mundësive, papunësia .

HYRJE

Ky punim ka si qëllim evidentimin e problematikës social- ekonomike të Njësisë Bashkiake 11. Si rezultat i lëvizjes së lirë të popullsisë pas viteve 1990, rreth 75% e popullsisë në këtë njësi përbëhet nga të ardhurit. Për realizimin e këtij punimi u kryen një numër i konsiderueshëm anketimesh me banorët e njësisë, nga të cilët u përfitua informacion i rëndësishëm, përsa i përket të dhënave demografike, të dhënave ekonomike, cilësisë së jetës,

[1] **Msc.Brunilda OSMOVI-BIBE** : E-mail brunaosmovi@yahoo.com
Shkolla e Mesme "Arben Broci" Tirana- Albania

ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

situatës së banimit, etj, të cilat janë ndërthurur me të dhëna të mbledhura nga institucione të ndryshme, duke u integruar në cështje të caktuara.

1.LOKALIZIMI I HAPËSIRËS SOCIOGJEOGRAFIKE TË LAPRAKËS

Me organizimin e ri administrativ të qytetit në 11 njësi bashkiake u krijua dhe Njësia 11 me qendër në Laprakë që shtrihet në veriperëndim të Tiranës. Ka një sipërfaqe prej 5.98 km^2 dhe largësia mesatare nga qendra e Tiranës është 4 km. Njësia Bashkiake 11 është e përbërë nga tri zona të njohura me emërtimet: Lapraka, Bregu Lumit, dhe Kodër-Kamza. Migracioni mund të cilësohet si një fenomen që historikisht ka ndikuar ndryshimet e popullsisë që nga shpallja e Tiranës si kryeqytet i Shqipërisë. Pas viteve 1990-të, fenomeni i migrimit u shfaq kaotik dhe i pakontrolluar, duke sjellë në qytet probleme sociale të reja, veç atyre të trashëguara nga e kaluara. Problemet e reja sociale dhe ekonomike si dhe ato të infrastrukturës e kanë bërë edhe më të vështirë përmirësimin e gjendjes së përgjithshme të shërbimeve publike në qytet e veçanërisht për zonat informale. Në popullimin e Njësisë Bashkiake 11 sidomos pas vitit 1990 kane ndikuar: pozita e përshtatshme rajonale, ekzistenca e sipërfaqeve të lira toke, ekzistenca e ndërtesave boshe si ato të Universitetit Bujqësor dhe Shkollës së Partisë, qeratë e ulta, etj.

2.DINAMIKA E POPULLSISË DHE PROBLEMATIKA SHOQËRUESE

Në Njësinë Bashkiake 11 numri i popullsisë ka ardhur duke u rritur nga viti në vit e ndikuar si nga shtimi natyror ashtu edhe nga lëvizja migratore. (shih, grafikun nr 1). Njësia Bashkiake 11 dallohet për koeficientë të lartë lindshmërie dhe kjo është e lidhur me moshën e re mesatare të kësaj njësie, si dhe me mentalitetin e të ardhurve të vendosur në këtë njësi. Nga regjistrimi i popullsisë (INSTAT, 2001), nivelin më të lartë të indeksit sintetik të lindshmërisë e arrin Rajonin Verior i vendit me 3,26 fëmijë për një grua në moshë lindjesh, dhe janë pikërisht të ardhurit nga ky rajon që dominojnë në Njësinë 11[1]. Saldoja migruese, ka luajtuar rolin kryesor në ndryshimin e numrit të popullsisë deri në vitin 1997. Ky tregues, në vitet 1996-1999, ka përbërë 92,9% të shtesës së përgjithshme të popullsisë[2]. I njëjti konkluzion rezulton dhe për periudhën 1997-2002, ku për Tiranën saldoja migruese ka përbërë 85,6% të shtesës së përgjithshme të popullsisë, për Njësinë 11 ky tregues ka përbërë 78,8% të shtesës së përgjithshme të popullsisë. Ndërsa për periudhën 2003-2008 për Njësinë 11 ndikimi i saldos migruese në ndryshimin e numrit të popullsisë fillon të pakësohet. Për këtë periudhë, saldoja migruese përbën vetëm 43% të shtesës së përgjithshme të popullsisë. Roli i saldos migruese pakësohet nga viti në vit për të mbërritur në vitin 2010, ku peshën kryesore në shtimin e numrit të përgjithshëm të popullsisë e ka shtimi natyror.

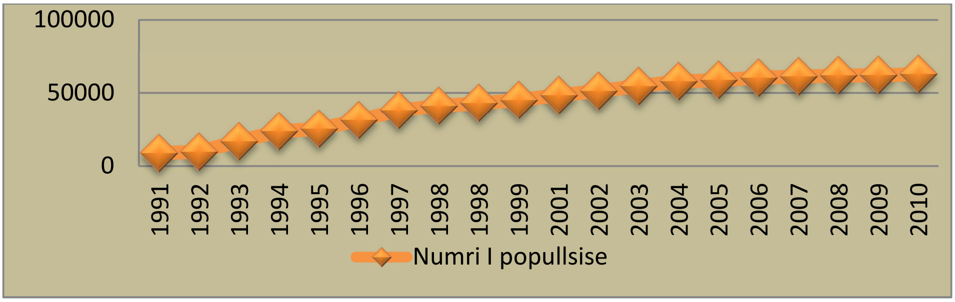

Grafiku 1:Ecuria e numrit të popullsisë për periudhën 1991-2010
Burimi: Zyra e Statistikës, Bashkia Tiranë

Në pakësimin e numrit të të ardhurve mund të kenë ndikuar një sërë faktoresh si për shembull, vështirësitë për të siguruar një sipërfaqe të lirë ndërtimi për shkak të pakësimit të tokës së lirë bujqësore, rritja e vazhdueshme e kostos së ardhjes dhe vendosjes së popullsisë, zhgënjimet e shumë familjeve, vështirësi në përshtatjen me kushtet e tregut të punës në rajonin e kryeqytetit, mungesa e besimit për të ardhmen, pasi shumica e të anketuarve kryesisht moshat e reja e shohin të ardhmen jashtë vendit. Kjo lëvizje migratore ka ndikuar edhe në strukturën moshore të popullsisë, Njësia Bashkiake 11 është njësia që ka moshën mesatare më të re të popullsisë, koeficienti i moshimit të popullsisë është më i ulët i krahasuar me njësitë e tjera (INSTAT, 2001), ndërsa përsa i përket strukturës së familjes sipas anëtarëve kemi një bashkjetesë të familjes bërthamë me familjen e madhe.

2.1. Papunësia.

Njësia Bashkiake 11 dallohet për nivelin e lartë të papunësisë, për përqindjen e lartë të personave me punë sezonale apo të rastit dhe pikërisht për këtë arsye numri i familjeve që mbështeten me ndihmë ekonomike nga shteti është i lartë. Nga krahasimi i të dhënave të vitit 2001 me ato të periudhës 2002- 2010(shih ,tabelen nr 1), kemi një zvogëlim të përpjesës të punësuarve me punë të përhershme dhe rritje të përpjesës të punësuarve me punë të përkohëshme Gjithashtu, kemi rritje të përpjesës të punësuarve në punë sezonale dhe në punë të rastit, pra më shumë familje që nuk varen nga

ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

të ardhurat mujore fikse. Ky fakt dëshmon qartë situatën e vështirë ekonomike të Njësisë 11 dhe përkeqësimin e saj.

Tabela 1. Përpjesa e të punësuarve sipas llojit të punësimit në Njësinë Bashkiake 11 në periudhën 2002-2010 dhe në vitin 2001

Njësia 11	*Përpjesa e të punësuarve me punë të përhershme*	*Përpjesa e të punësuarve me punë të përkohshme*	*Përpjesa e të punësuarve me punë sezonale*	*Përpjesa e të punësuarve me punë të rastit*
2002-2010	40%	26%	23%	11%
2001	67,7	18,5	8,1	5,7

Burimi: INSTAT 2001 dhe Anketimet

2.2. Arsimimi.

Njësia 11 ka numrin më të vogël të personave me shkollë të lartë, dhe me studime pasuniversitare, përqindjen më të lartë e përbëjnë personat me shkollim nëntëvjecar (shih, grafikun nr 2.). Dallohet për numrin e lartë të analfabetëve pasi mbi 85% e nxënësve së Njësisë Bashkiake 11 janë të ardhur nga zonat verilindore, pas vitit 1990. Familjet e tyre mbartin probleme të thella socialë - ekonomike. Disa nga arsyet e mosfrekuentimit të shkollës gjatë anketimit ishin; arsyet ekonomike, mentaliteti, arsyet familjare, etj. Lëvizja e madhe e popullsisë, krijimi i zonave të reja urbane, shtimi i numrit të popullsisë, imigrimi, kanë bërë të mundur shtimin çdo vit të numrit të nxënësve, gjë që shtron domosdoshmërinë e përmirësimit e kompletimit të infrastrukturës arsimore për të gjithë nivelet.

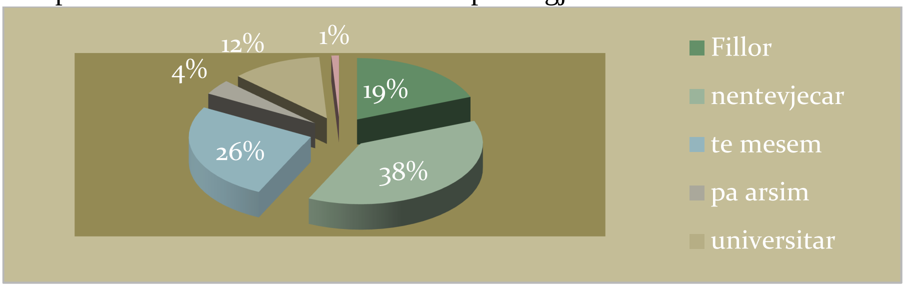

Grafiku 2. Popullsia 25vjec e lart sipas nivelit arsimor në Njësinë 11
Burimi:Anketimet

2.2.3. Problematika social-mjedisore

Rritja e numrit të popullsisë është shoqëruar me një rritje të ndjeshme të problematikës social-mjedisore ku përmendim, rritjen tepër të shpejtë të numrit të ndërtimeve. Pas vitit 1990, kemi një bum ndërtimesh të cilat me mënyrën e stilin e tyre shumë të ndryshëm të ndërtimit i japin kësaj njësie pamjen e një nga zonave me tipike suburbane të Tiranës, duke sjellë krijimin e lagjeve periferike pa plane urbanistike. Është intensifikuar veprimtaria e njeriut në shfrytëzimin e resurseve natyrore. Aty ku diku shtriheshin sipërfaqe të tëra me drurë frutorë, sot syri të sheh vetëm ndërtime pa fund nga shtëpitë njëkatëshe deri tek pallatet 10-12 katësh (shih, grafikun nr 3). Kjo situatë nuk u shoqërua në mënyrë paralele me zhvillimin e infrastrukturës duke shënuar mungesa të theksuara të shërbimeve si; furnizimi me ujë, ndërtimi i rrugëve, shërbimet e ujit dhe të pastrimit të ujit, qendrave te reja për kujdesin shëndetësor, arsimor, mungesa e theksuar gati e plotë e gjelbërimit dhe e ambienteve çlodhëse për banorët. Shqetësim i madh për banorët e Njësisë është edhe Lumi i Tiranës që përshkruan njësinë dhe që karakterizohet nga dëmtime të shtratit dhe derdhje në të të ujërave të zeza. Në Njësinë 11 kemi familje që banojnë gjatë Bregut të Lumit të Tiranës. Dhjetra banesa të këtyre familjeve në këtë zonë përmbyten sa here bien reshje të dendura të shiut. Lapraka si pjesë e qytetit me mangësitë zhvillimore, përfaqëson problematikën suburbane të zhvillimit të fundit urban në Shqipëri. Njësia 11 ka rreth 62 mijë banorë, rreth16 biznese prodhues në industritë e konfeksioneve, prodhimit të këpucëve, mobiljeve, përpunimit të drurit, materialeve të ndërtimit, rreth 600 njësi tregtare, 6 shkolla, 4 cerdhe dhe 4 kopshte për fëmijë, 3 qendra shëndetësore, por ka dhe shumë papunësi, ku 60% të fuqisë punëtore të aftë për punë janë të papunë. Të vetmet modele që afrojnë Laprakën me Tiranën, sot jane blloku i banesave “Gintash”, që sjell një mjedis të rregulluar dhe të sistemuar. Më tej pamjet ndryshojnë. Dhe me një popullsi ku mbi 75% janë të ardhur nga zonat rurale, Lapraka s’ka si të mos ketë dhe problemet e veta të rënda. Në vitet e fundit situata po ndryshon dhe fatmirësisht për më mirë, këtë fakt e vërtetojnë projektet e shumta si shtrimi i rrjetit të kanalizimeve, të linjave elektrike në zonën e Bregut të Lumit, kanalizimet të ujërave të bardha dhe të zeza në Kodër Kamëz dhe në zonën e Bregun të Lumit, rikonstruksioni i të gjitha segmenteve kryesore rrugore në zonën e Laprakës, etj. Menaxhimi urban është një proçes zhvillimi ç’ka do të thotë se në rradhë të parë kërkohet një vizion në veprimet e zhvillimit. Vizion do të thotë të kërkohen dhe të kuptohen potenciale zhvillimi më afatgjata për zonën urbane. Kjo mund të arrihet përmes shqyrtimit të problematikës në niveleve të ndryshme.

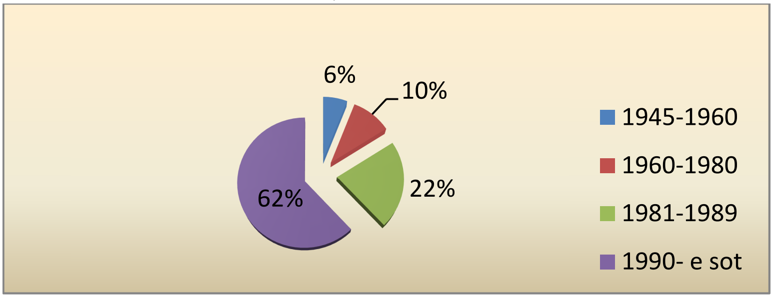

Grafiku 3. Përpjesa e banesave sipas viteve të ndërtimit, 2010
Burimi:Anketimet

PËRFUNDIME

Në Njësinë Bashkiake 11 numri i popullsisë ka ardhur duke u rritur nga viti në vit e ndikuar si nga shtimi natyror ashtu edhe nga lëvizja migratore.
Njësia 11 ka numrin më të vogël të personave me shkollë të lartë, dhe me studime pasuniversitare, përqindjen më të lartë e zënë personat me shkollim nëntëvjecar.
Njësia Bashkiake 11 dallohet për nivelin e lartë të papunësisë, për përqindjen e lartë të personave me punë sezonale apo të rastit dhe për numrin e madh të familjeve që mbështeten me ndihmë ekonomike nga shteti.
Rritja e numrit të popullsisë është shoqëruar me një rritje te problematikës social-ekonomiko-mjedisore.

REFERENCAT

1. Anketimet
2 . Bashkia e Tiranës, *Formularë të Zyrës së Gjendjes Civile*
3. Bashkia e Tiranës, *Formulare të Sektorit të Statistikës*
4. Bashkia e Tiranës, *Buletini Statistikor 2005, 2006, 2008,2009,2010*
5. Bashkia e Tiranës dhe UNICEF " Vlerësimi i nevojave", 2003
6. Bashkia e Tiranës dhe Drejtoria e Kujdesit Social, "Projekt për braktisjen e shkollës dhe analfabetizmi
7. Karaguni. M , Dumani B , "Tirana Reliev Demo- Ekonomik e Social" 2005 ,
[1] faqe 1 shih, Karaguni. M , Dumani B , "Tirana Reliev Demo- Ekonomik e Social" 2005, fq 51.
[2] faqe 1 shih ,Karaguni. M , Dumani B , "Tirana Reliev Demo- Ekonomik e Social" 2005, fq 52
8. Njësia Bashkiake Nr.11 Zyra e Urbanistikës, Zyra e Gjendjes Civile, materiale të ndryshme

PROBLEMET BASHKËKOHORE TË QYTETEVE TË MAQEDONISË

Zija ZIMERI[1]

ABSTRAKT

Ky punim paraqet nje pasqyrë të përgjithëshme të kryeqytetit të Maqedonis Shkupi i cili është një ndër qytet më të mëdha dhe si vend i urbanizuar përballet edhe me shumë probleme,si furnizimi i dobët me prodhime bujqësore vendore,konsumim i madhë i energjisë, ndotja e ajrit që është e lidhur ngushte me harxhimin e derivateve nga të cilat lirohen sasia të mëdha të materieve helmuese. Problemi kryesor që paraqitet në gjelbërimet publike dhe parqet.Të mirat e qytetit janë mundësit për punësim por nga ana tjetër kanë edhe mangësi tjera, sepse ato janë të shndërruara në qendra globale organizative. Gjithashtu duhet të ceket se në hapësirat nëpër të cilën kalojnë rrugët magjistrale dukshëm ndikojn në zhvillimin e turizmit.Në qytetin e Shkupit ka edhe shumë fshatra të mëdha të cilat zhvillohen në bazë të planeve urbanistike,dhe fshatra të vogla të cilat përballen me më shumë probleme.

ABSTRACT

This paper presents a general overview of Skopje wich is the *capital* and the largest *city* of the Republic of *Macedonia*. and as urbanized city faces with many problems, such as weak supply with local agricultural products , the large energy consumption, Air pollution is linked to fuel consumption from which released large amounts of toxic materials. The main problem that appears in public green spaces and parks. The benefits of city are employment opportunities, but on the other hand have other challenges, because they are transformed to global organizational center. Also it should be noted that highways affect on the tourism development. In skopje there are many large villages which are developed on the basis of urban plans,and small villages that faced with more problems.

1. QYTETI I SHKUPIT

Shkupi si qytet me rreth gjysmë milion banorë për çdo ditë ka nevojë për rreth 1,6 milion kilogram ushqim kualitativ. Nga këto arsye kur mbizotëron dinamikë mjaftë e fuqishme të zgjerimit hapësinor të qytetit te Shkupit dhe qytetet e tjera të Republikës, atëherë shtrohet pyetja, çka dhe si duhet që

[1] **Doc.Dr. Zija ZIMERI**, e-mail: zija.zimeri@unite.edu.mk, zija.zimeri@hotmail.com
Universiteti Shtetëror i Tetovës; Fakulteti i Shkencave Matematike-Natyrore.
Cel: +389 70 398600, www.unite.edu.mk

modernizimi në Maqedoni të ndikoj nëpërmjet reaksioneve të tij shoqërore në tokën e plleshme, e cila nëpërmjet proceseve degraduese të urbanizimit dhe pseudo urbanizimit nga dita në ditë gjithnjë e më shumë zvogëlohet Shkupi si konglomerat i madh, ashtu si edhe qytete e tjerë të mëdha në Maqedoni, sot tërësisht nuk munden të furnizohen me prodhime bujqësore nga rrethina më e afërt, por ato furnizohen nga hapësirat më të gjera të Maqedonisë. Nga këtu rrjedh edhe problemi i çmimeve të produkteve, respektivisht të produkteve ushqimore, nga shkaku se ato vijnë nga viset më të largëta (çmimi i transportit etj). Ekziston edhe një tendencë që në afërsi të qyteteve të mëdhenj, tokat punuese nuk përdoren racionalisht dhe për çka janë të dedikuara, por përdoren për ndërtimin e objekteve të ndryshme infrastrukturore individuale (në shumë raste pa objekte legale) dhe objekte shoqërore. Sipërfaqet e punueshme janë degraduar dhe ekziston rrezik potencial që edhe më tej me dinamikë më të madhe të degradohen në rrethinën e Shkupit, Kumanovës, Prilepit, Tetovës, Gostivarit, Strugës, Shtipit etj. Pasojat ekologjike janë të llojllojshme, kjo veçanërisht ka të bëjë me mobilizimin e përgjithshëm hapësinor të mjedisit jetësor.

Foto 1. Shkupi kryeqyteti i Republikës së Maqedonisë

Viset e urbanizuara paraqiten si konsumues të mëdhenj të energjisë, që nëpërmjet saj vjen gjer tek degradimi edhe me i fuqishëm i gjeo komplekseve të hapësirës , veçanërisht ndotja e ajrit që është e lidhur ngushte me harxhimin e derivateve (komplekset energjetike, ngrohtoret, aparatet klimatike, automjetet e ndryshme me djegie të brendshme etj) nga të cilat lirohen sasia të mëdha të materieve helmuese.

2. DISA QYTETE TË MAQEDONISË

Në gjitha qytetet e Maqedonisë (29qytete), në vitin 1981 gjithsej kanë pasur rrugë me gjatësi prej 1654 km, respektivisht sipërfaqja e tyre ka arritur 1463.3 hektar. Vetëm qyteti i Shkupit kap gjatësinë e rrugëve prej 567 km, ose 646.9 hektar, Manastiri 62.2 hektar, Prilepi 57.1 hektar, Velesi 51.4 hektar etj.

Sipërfaqet e gjelbërta nëpër qytete kanë rol të posaçëm për arsye se ato paraqiten si filtrues të ajrit të ndotur nga të gjithë llojet e ndotësve. Sipërfaqet e rregulluara të gjelbërta në gjithë qytetet e Maqedonisë kapin sipërfaqe prej 3477.3 hektar, nga të cilat si parqe janë 235 hektar. Më shumë sipërfaqe të gjelbërta të rregulluara ka Shkupi (2986.1 hek), Prilepi (108.2 hek), Krusheva (100.2 hek), Manastir i(54 hek), më pak Kratova (0.2 hek) (A. Stojmilov, 1995).

Sipas Vagnerit, standardet normative të sipërfaqeve të gjelbërta duhet të përcaktohen sipas dendësisë së popullsisë. Sipas tij për një banorë duhet të ketë 6.5 m^2 gjelbërim publik duke përfshirë edhe vendet ku luajnë fëmijët, terrenet sportive, shëtitoret, parqet.

Problemi kryesor që paraqitet në gjelbërimet publike dhe parqet është se, ato janë jo të rregulluara sipas standardeve botërore, mirëmbahen në mënyrë jo të rregullt dhe në kohën e fundit edhe gjelbërimet publike janë të sulmuara nga shitoret e përkohshme tregtare, objekteve publike, të cilat në masë të madhe bëjnë degradimin e sipërfaqeve me gjelbërim. Ky fenomen është më problematik në dy vitet e fundit, kur në këtë hapësirë dominon ndërtimi masiv i objekteve të përkohshme të dedikuara për ekonominë e vogël.

Përqendrimi i popullsisë në qendrat qytetare është pasojë e ndryshimeve shoqëroro-ekonomike, respektivisht mundësive të volitshme që mundet ta japin qytetet, siç janë mundësitë për punësim, posaçërisht të familjeve socialisht të rrezikuara edhe për disa dobi tjera, arsimimin e fëmijëve të tyre, mbrojtjen shëndetësore, dëshirën për jetë në mjedis qytetar.

Përveç kësaj, duhet të ceket se qytetet karakterizohen me jetë më dinamike dhe me të organizuar për të gjitha shtresat e njerëzve, aktivitete shoqërore në sektor dhe drejtime të ndryshme, informim më i madh dhe më efikas, por në të njëjtën kohë duhet të theksohet se, në qytete paraqiten edhe izolime, trauma psikologjike dhe patologjike, kriminalitet dhe të tjera të cilat vijnë si produkt i jetës dinamike.

Nga këtu qytetet në Maqedoni mund te shërbejnë si foto të transformimit të madh të shoqërisë, megjithatë në kushtet tona procese të caktuara nëpër qytete janë mjaftë negative dhe të cilat ndikojnë drejtpërdrejtë në

ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

mobilizimin urban të jetës së njerëzve . Në dekadat e fundit qytetet në Maqedoni ishin nën presion të madh nga migruesit nga gjitha viset e Jugosllavisë dhe intensiteti i tillë negativisht ka ndikuar në valorizimin e vërtetë të hapësirës jetësore. Qytetet në Maqedoni përveç kushteve te volitshme për jetë, ato sot ballafaqohen me probleme edhe më të mëdha, siç janë: problemi lidhur me furnizimin e qyteteve me ujë kualitativ, me energji për ngrohje, deponimin e hedhurinave, pastrimin e ujërave fekale, komunal dhe industrial, furnizimin me transportin publik të qytetit dhe rregullimin e tij në pjesë të qytetit ku nuk ndikojnë në ndotjen e mjedisit jetësor (A. Selmani, 1987).

Foto 2. Struga-qendër e rëndësishme turistike në korridorin 8 dhe komunikacionin e dikurshëm

Sot, qytetet karakterizohen me standard jetësor mjaftë të shtrenjtë dhe në shumë aspekte jo racional për organizimin e jetës (F. Papazoglu, 1956). Sot në Maqedoni në mjediset qytetare paraqiten probleme të shumta rreth konsumit të madh të energjisë dhe të mirave tjera materiale. Kriza ekonomike e cila më shumë i godet shtresat punëtore të popullsisë, për shkak se ata u janë nënshtruar të dhënave për ujin ruajtjen e fëmijëve, transport deri në vendin e punës etj dhe më rëndë e organizojnë jetën e tyre. Sot qytetet ndikojnë negativisht edhe në shëndetin e njerëzve , për shkak të shkallës

së lartë të ndotjes të komponentëve themelore të mjedisit jetësor. Përveç kësaj qytetet janë targat ku zhurma, izolimi i dobët akustik i banesave sjellë deri tek sëmundje masovike, çrregullime të rënda psikologjike, emocione negative, lodhje dhe trendët e jetës dinamike ndjehen shumë rëndë.
Qytetet kanë edhe probleme tjera, sepse ato janë të shndërruara në qendra globale organizative të inteligjencies, konkurrencës, qendra në cilat janë të koncentruar, industria, tregtia, kultura, institucionet shëndetësore informative etj. Kështu për shembull Shkupi si kryeqytet i Republikës sonë, në të cilin jo vetëm që është e koncentruar gati një e treta e popullsisë së Maqedonisë, por janë të koncentruar edhe pjesa më e madhe e aktiviteteve ekonomike, duke filluar nga zanatet e ndryshme gjer te objektet industriale të veprimtarive ekonomike dhe joekonomike (F. Papayoglu, 1956). Probleme të tilla përveç Shkupit kanë edhe qytetet e tjera të Maqedonisë të cilët u janë nënshtruar shkallës së lartë të migrimit të popullsisë nga mjediset rurale.
Sot është e nevojshme që të ndërmerren aktivitete adekuate në lidhje me qetësimin e trendëve , fshat – qytet, me qëllim që të mbrohet mjedisi urban nga trandet masive të mjedisit rural, sepse çrregullohen vlerat themelore funksionale të vet organizimit urban. Qytetet me madhësi të mesme të Maqedonisë siç janë Manastiri, Prilepi, Kumanova, Tetova, Shtipi, Prilepi, Ohri etj. kanë probleme të ngjashme ashtu si edhe kryeqyteti ynë, pra nga këto shkaqe duhet të tejkalohen ato probleme të cilat sjellin ndryshimin e kualitetit të mjedisit jetësor të qyteteve.
Që të arrihet kjo duhet të vendoset marrëdhënie të rregullta mes qendrave qytetare dhe mjediseve rurale, sepse ekzistimi i tyre është i kushtëzuar nëse vendosen marrëdhënie të rregullta në proceset zhvillimore.

3. NDIKIMI I VENDBANIMEVE NË ZHVILLIMIN E TURIZMIT TRANYISTOR PËRSKAJ RRUGËVE MAGJISTRALE

Vendbanimet paraqesin aglomerate të pavarura të mbushura me objekte atraktive për zhvillimin e turizmit, posaçërisht për udhëtarët transitor dhe turistët përskaj korridoreve kryesore trafikove të Maqedonisë. Në korridorin 10, ose në afërsi të njëjtit ndodhen katër qytetet më të mëdha që disponojnë me objekte të shumtë për shërbime të turistëve transitor dhe udhëtarëve. Ato janë Kumanova, Velesi, Gradsko, Negotina, Demir Kapia dhe Gjevgjelia. Gjithashtu duhet të ceket se në degën e korridorit 10 nga Gradsko deri ne pikën kufitare Mexhitli në Manastir ndodhen qytetet e Kavadarit (qytet i cili fuqishëm graviton kah korridori 10), Prilepi dhe Manastiri.

Qytetet e lartpërmendura kanë rëndësi të madhe materiale dhe resurse kulturore për zhvillimin e turizmit dhe në suaza të tij edhe të turizmit transitor. Duke marrë parasysh numrin e udhëtarëve dhe turistëve që kalojnë nëpër pikat kufitare Tabanovcë në Kumanovë në kufirin MaqedonoSerb dhe Bogorodicë në Gjevgjeli dhe Mexhitli në Manastir me rreth pesë milion udhëtarë dhe turist, atëherë është e qartë se me një menaxhim të mirëfilltë të turizmit transitor, vendi ynë mundë të ketë të ardhura edhe më të mëdha nga ky aktivitet.

Gjithashtu duhet të ceket se në afërsi te korridorit 10 dhe krahut të korridorit 10 në largësi prej 10 km nga të dyja anët e rrugës magjistrale ndodhen vendbanime të rëndësishme fshatare, nga të cilat disa disponojnë edhe me objekte bashkëkohore për shërbime të dedikuara për udhëtarët transitor dhe turistët. Numri i përgjithshëm i vendbanimeve fshatare në këtë aks rrugor është 106. Këto vendbanime dallojnë për nga madhësia demografike dhe të gjithë janë të lidhura ngusht me korridorin 10 (dhe krahun e korridorit 10, nga Gradsko gjer në Mexhitli në Manastir). Duke filluar nga pika kufitare Tabanovcë në Kumanovë në kufirin Maqedono-Serb, deri në kufirin Maqedono Grek, vendbanimet më të rëndësishme fshatare janë: Tabanovci, Reçica, Kojnare e Epërme dhe e Poshtme, Staro Nagorican, Mlado Nagorican, Çerkezi, Ramanli, Mërshevcë, Miladinovc, Petrovec, Katllanovë, Vetersko, Bashino Selo, Karasllari, Rashtani, Vinicino, Rosoman, Krushevicë, Krivollak, Pepelishtë, Vojshancë, Sopot, Bistrence, Demir Kapi, Gradec, Davidovë, Miravcë, Grçishtë, Smokvicë, Negorc, Stojakovë etj. Në krahun e korridorit 10 vendbanime më të rëndësishme janë:Vozarci, Drenovë, Farishë, Rakle, Trojac, Pletvar, Mazhujçishtë, Berovc, Topollcan, Trojkrst, Mogilë, Karaman, Bukovë, Bistricë, Kremenicë, Mexhitli etj.

Krijimi i vendbanimeve në hapësirën nëpër të cilën kalon korridori 10 me rrethin e tyre janë mjaftë të vjetra, kurse disa prej tyre datojnë që nga koha antike, kurse një pjesë e tyre përmenden nga koha romake. Ekzistojnë shumë vendbanime fshatare që datojnë që nga koha e periudhës bizantine apo nga mesjeta. Mes vendbanimeve më të rëndësishme qytetare nga koha antike janë Stobi dhe Heraklea, të cilat sot paraqesin objekte arkeologjike të rëndësishme dhe lokalitete turistike për udhëtarët transitor dhe turistët.

Hapësira nëpër të cilën kalon rruga magjistrale M-1(E-75), respektivisht korridori 10 me krahun e saj (Gradsko-Mexhitli) disponon me bukuri të shumta natyrore dhe mjaft motive antropogjen, të cilat në kohen e sotme sjellin profit të madh. Turizmi si veprimtari moderne profitabile dhe dukuri moderne dinamike në kohen e fundit manifestohet përmes vizitave të ndryshme të tërësive natyrore-gjeografike, hapësirave të cilat akoma nuk janë të shkatërruara veçorive themelore natyrore të tyre, peizazhet natyrore, format e ndryshme gjeomorfologjike etj. Me këtë motivet natyrore turistike, si konstante dhe komplekse, i japin kualitet turistik hapësirës . Me rregullimin e tyre, aktivizimin dhe ruajtjen e pamjes së tyre natyrore, tërësitë e tilla natyrore-gjeografike dhe regjionet paraqesin atraksion në terrenet turistike.

Lumi Vardar (që buron në Vrutok 683m lartësi mbidetare) në Gjevgjeli rrjedh në lartësi prej 43 m. Ky lumë ka gjatësi të përgjithshme prej 388 km, nga të cilat në R. E Maqedonisë 301 Km (A. Stojmilove, 1995), ndërsa në fushëgropën e Vallandovës- Gjevgjelisë ka gjatësi prej 30 km. Rrjedha mesatare e lumit Vardar arrin 174 m^3/s, kurse në Gjevgjeli rrjedha arrin 149.3 m^3/s (periudha 1969-1992).
Lumi Crna Reka që buron në fshatin Zheleznec në Demir Hisar, kurse derdhet në lumin Vardar në Stobi të fushëgropës së Tikveshit. Ky lumë ka gjatësi prej 207 km, me rrjedhë mesatare prej 37 m^3/s. Gjithashtu sipërfaqja e përgjithshme e pellgut të këtij lumi arrinë 5890 km katror, kurse vetëm në territorin tonë 5130 km^2.

Pjesa jugore kufitare karakterizohet me vegjetacion të bujshëm të kullosave dhe pyjeve. Malet Kozhuv, Kozjak, Nixhe (Kajmakçallan 2521 m) dhe mali Baba janë karakteristik për vegjetacionin e kullosave dhe pyjeve, nga njëra anë dhe me botën shtazore nga ana tjetër. Pyjet me bung (Quercetum confertaeceris macedonicum) hasen në Kozhuv dhe në viset tjera jugore, më pas paraqiten bashkësitë pyjore të përziera (Q.Forneto) të cilat e kapin zonën hipsografike prej 800 m lartësi mbidetare. Gjithashtu, në këtë hapësirë hasen bashkësitë pyjore me Jasen (Fraxinus Ornus) dhe bashkësia e bimëve(Rhoietum coriariae) etj. (X.Em,1974).

Stobi ndodhet në ultësirën e lumit Crna Reka. Në këtë vendbanim antik janë gjetur artefakte të civilizimit të vjetërv maqedonas, pastaj janë gjetur qeramikë peone, qeramika romake dhe më vonë ato bizantine. Kjo do të thotë se kjo lagje ka qenë e krijuar në kohen e mbretërve të parë maqedonas. Përveç qeramikes ,në këtë lagje janë gjetur edhe lëndë tjera si bakër, qelqi i Sidomit etj. Në Stobi janë krijuar edhe monedhat e para të njohura me emrin si Municipium Stoberisium, kurse në kohën e Augustit kjo lagje ka qenë e afirmuar si lagje qyteti. Këtu janë gjetur vizatime të ndryshme dhe bazilika, por më e njohura është bazilika e episkopit Filip (F. Papazoglu, 1956) etj. Heraklea ndodhet në periferi të qytetit të Manastirit, i ndërtuar në rrugën Via Egnatia, e cila e ka lidhur Durrësin me Selanikun dhe Stambollin. Në kohën e Augustit në Herakle ka lulëzuar prodhimtaria e qeramikës. Ky vendbanim antik është i njohur edhe me atë se në vitin 48 p.e.s është mbajtur kuvendi i njohur mes Pompesë dhe mbretit të Dakisë. Në periudhën antike, Heraklea ka qenë qendër religjioze e episkopisë së Linkestidit. Në këtë qytet ka qene i vendosur Filipi i II dhe Aleksandri i Maqedonisë. Më

ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

vitin 479 p.e.s, ky qytet ka pësuar dëme të mëdha nga sulmet e gotëve të udhëhequr nga Teodoraku, i cili më herët kishte shkatërruar Stobin dhe vendbanimet e tjera të Maqedonisë antike.

Foto 3. Stobi qytet antik në Gradsko ne rrugën M-1 (E-75)

Foto 4. Heraklea qytet antik i Manastirit ,i krijuar nga ana e luftëtarit Filip II

Gjithashtu duhet të ceket se në këtë hapësirë nëpër të cilën kalojnë rrugët magjistrale ndodhen ujëra të rëndësishëm termomineral. Në këto hapësira janë ndërtuar pishina për shërim, hotele për vendosje të turistëve dhe objekte tjera infrastrukturore për nevojat e vizitorëve.

Në bazë të rezultateve të fituara, R. Zhuniq konfirmon se uji termomineral i Kumanovës me përbërjen e tij jonor, bënë pjesë në grupin udhëheqës të ujërave mineral botëror, prandaj edhe quhet si mbretëresha e ujërave mineral (A. Selmani, 1987). Në bazë të mikro komponentëve që disponon, ky ujë bënë pjesë ne grupin e ujërave hidro karbonant, përzierje të natrium-kalciumit dhe me përbërje të ulët magnezi. Nga këto shkaqe uji ka veçori shëruese. Nga analizat e bëra të Institutit Internacional të hulumtimeve shkencore biologjike në Gjenevë, është ardhur në konstatim se, ky ujë vlerësohet para ujit mineral Vishnji të Francës. Uji termomineral shëron 50 sëmundje, ndihmon tek diabetikët, e përmirëson metabolizmin, ka ndikim shërues edhe tek sëmundjet nervore dhe kokë dhimbjes etj.

Korridori 8, i cili kalon nëpër territorin e Maqedonisë karakterizohet me vendbanime të shumtë të qyteteve dhe fshatrave. Në vet korridorin 8 ndodhen qytetet Kriva Pallanka, pastaj Kumanova, Shkupi si kryeqytet i Maqedonisë, Tetova, Gostivari, Kërçova, Struga dhe Ohri të cilët janë bartës kryesor të turizmit në Maqedoni, posaçërisht të atij transitor. Hapsira nëpër të cilën kalon ky korridori disponon me numër të madh të vendbanimeve fshatare, prej të cilave disa janë mjaftë të mëdhenj dhe me numër të madh të popullsisë. Vendbanimet kryesore fshatare ndodhen në afërsi të korridoreve 10 dhe korridorit 8 nga dy anët e korridoreve (nga Kriva Pallanka deri në Strugë); Duraçka Reka, Psaça, Rankovci, Straçincë, Ruçincë, Vojnik, Mlado Nagorican, pastaj fshatrat e Kumanovës të cilat janë të përmendur në korridorin 10, nga fshatrat e Shkupit janë: Haraçina, Kadino, Radishani, Brazda, Kondova, Saraji, Bojanë, Bukoviç, pastaj fshatrat e Tetovës siç janë: Grupcini, Zhelina, Brvenicë, Bogovinë, Bajlovcë, pastaj fshatrat e Gostivarit: Vrapçishte, Vrutok, Strazhë, ku udhëtarët mund të pushojnë duke u shërbyer me artikuj ushqimor dhe pije, pastaj fshatrat e rrethit të Kërçovës janë: Kollari, Zajazi, Greshnica, Drugova, Izvori, dhe fshatrat e fushëgropës së Strugës-Ohrit siç janë: Gidivje, Slivovë, Arbinovë, Pesoçan, Botun, Mesheishtë, Orovik, Ladorishtë etj.
Vendbanime në hapësirën e korridorit 8, karakterizohen me mobilitet demografik më të madh, me përbërje më të madhe të popullsisë së re dhe të pjekur në numrin e përgjithshëm të popullsisë, me qytete që kanë ^{o} të lartë të përqendrimit të popullsisë (Kumanova, Shkupi, Tetova, Ohri), me ndikim të rëndësishëm në funksionalitetin, fizionominë dhe zhvillimin popullativ të të njëjtave.

Në këtë pjesë të Maqedonisë, secili vendbanim nëpër të cilin kalon korridori 8 ka mikro pozitë të saj të veçantë dhe të ndarë. Të gjitha vendbanimet, përveç Ohrit dhe Strugës me vendbanimet e tyre fshatare të cilat janë në afërsi të korridori t të lartpërmendur konsiderohen si qytete skaj liqenore dhe vendbanime fshatare, kurse të tjerët janë qytetet fushëgropore kontinental dhe me vendbanime fshatare.
Në hapësirën nëpër të cilën kalon korridori 8 ndodhen disa fortesa (kala), lokalitete arkeologjike, kështu që vetëm në fushëgropën e Shkupit ndodhen rreth 60 fortesa dhe një numër i madh i lokaliteteve arkeologjike. Më me rëndësi janë lokalitetet arkeologjike; Skupi në Bardhovcë, pastaj të tillë ndodhen në fshatrat Brazdë, Nerez i Mesëm, Govrlevë, Studenican, Kalaja e Shkupit, kurse në fushëgropën e Pollogut përmendet Kalaja e Tetovës, ndërsa si qytet mjaft i vjetër dhe me fortesë e arkitekturë të posaçme orientale të qytetit është Ohri, qytet universitet qysh në kohën e mesjetës.

4. PËRFUNDIME

Është me interes të ceket, se në gjysmën e dytë të shekullit të kaluar u paraqit fazë e re në ndryshimin e fizionomisë së shtëpive të banimit të qyteteve dhe të fshatrave. Për dallim nga e kaluara, tani fshatrat zhvillohen shpejtë dhe e ndryshojnë pamjen e tyre. Fshatrat më të mëdhenj kryesisht zhvillohen në bazë të planeve urbanistike, shtëpitë furnizohen me mjete moderne për amvisëri, ndërtohen objekte arsimore, shëndetësore dhe stacione të PTT-së, rrjeti i ujësjellësve dhe të kanalizimit, si dhe lidhen me rrugë të asfaltuara. Megjithatë, edhe sot në vendin tonë ekzistojnë fshatra të prapambetur dhe të zbrazur, bile disa prej tyre edhe pa ndriçim elektrik, prandaj ky problem duhet të tejkalohet në të ardhmen.

REFERENCA:

A.Selmani, Degradimi i mjedisit jetesor ne Repubilken e Maqedonis cit.prgj,pjes,87.

A.Stojmilov,Gjeografia fizike e Republikes se Maqedonis ,cit.prgj 1995

F.Papazoglu,Rimski Qytetet e Maqedonis,CAHY,Beograd 1956.

Naume.M,Teoria dhe praktik e Bazave te Turizmit,2008,Oher

ANALIZA E AFTËSIVE MENAXHERIALE PËRMES EKONOMISË KIBERNETIKE

Shaqir ELEZAJ[1], **Robert DIMITROVSKI**[2]

ABSTRAKT

Punimi e shtjellon një qasje të re në lidhje më caktimin e aftësive menaxheriale nga aspekti i Ekonomisë Kibernetike. Modeli bazohet në përcaktimin e fushës operacionale konvekse, ashtu që gjendjet ekonomike kufitare të fushës operacionale në fjalë janë të caktuara më Menaxhimin Operativ (MO), Menaxhimin Strategjik (MS) dhe Menaxhimin Parashikues (MP). Çfarëdo pikë (gjendje ekonomike) brenda fushës operacionale konvekse në realitet i përket Menaxherit të suksesshëm, të i cili, varësisht nga pozita, në përqindje përkatëse janë të shprehura aftësitë udhëheqëse në fjalë. Kjo do të thotë që aftësitë menaxheriale të Menaxherit të suksesshëm në formën adekuate e përcaktojnë formën e funksionit kriterial, ndërsa kufijtë e fushës operacionale konvekse i përcaktojnë përkufizimet ndaj funksionit kriterial.

Fjalët Kyçe: Menaxhmenti, Menaxhmenti Operativ, Menaxhmenti Strategjik, Menaxhmenti, Parashikues, Fusha Operacionale Konvekse

1. VETITË E MENAXHERIT TË SUKSESHËM

Menaxheri i suksesshëm mund dhe duhet t'i ketë kualitetet e ndryshme përkatëse. Cilësitë themelore të menaxherit të suksesshëm janë:

- aftësia vendimmarrëse,
- aftësia udhëheqëse,
- integriteti personal,
- entuziazmi në udhëheqjen menaxheriale,
- gatishmëria që të punoj shumë,
- aftësitë e rezonimit analitik,
- mirëkuptimi për mendimin e ekipit menaxheria,

[1] **MSc. Shaqir ELEZAJ**, e-mail: shaqir.elezaj@cta-ks.com
CTA sh.p.k., www.cta-ks.com
Tel.: + 386 (0) 49 506 447, Fax: + 381 (0) 39 432 466
Rr. Pjeter Bogdani Nr. 26, 30 000 Peje, Republika e Kosovës

[2] **Prof. Dr. Robert DIMITROVSKI**, e-mail: robert.dimitrovski@fon.edu.mk
FON University, http://www.fon.edu.mk
Tel.: + 389 (0) 2 244 55 55, Fax: + 389 (0) 2 244 55 50
Rr. Vojvodina b.b., 1 000 Shkup, Republika e Maqedonisë

- aftësitë e shprehura për të monitoruar rastet e volitshme,
- aftësitë për t'u ballafaquar më situatat e pakëndshme dhe intriguese,
- aftësitë për t'u përshtatur ndaj situatës së re,
- aftësia për marrjen e riskut të udhëheqjes menaxheriale,
- ndërmarrësia,
- aftësitë e mira komunikuese,
- vlerësimi në vendin dhe momentin e duhur,
- aftësitë e administrimit të suksesshëm,
- përvetësimi i ideve të reja,
- konsekuenca në vendimmarrje menaxheriale,
- gatishmëria të punojë jashtë orarit të punës,
- të jetë ambicioz ,
- aftësia e shkrimit të qartë,
- të jetë kureshtar,
- aftësitë e të menduarit logjistik dhe përparimtar, etj.

Menaxheri i suksesshëm mund të ketë kualitete të ndryshme. Kuptohet, këto veti përfshijnë lëmenj të ndryshëm, dhe kështu menaxheri mund të zhvillojë ndikimin e vet në realizimin e suksesshëm të punës menaxheriale.
Përveç karakteristikave të potencuar më parë, ekzistojnë edhe karakteristikat tjera të dëshiruara, sikurse që janë: të jetë inteligjent, emocionalishtë stabil, dominues, i ndërgjegjshëm, i rëndësishëm, dinak në aspektin afarist menaxherial, i kujdesshëm, të jetë i qëndrueshëm në zbatimin e ideve përparimtare menaxheriale, e të ngjashme.

2. PËRCAKTIMI I VETIVE MENAXHERIALE

Në lidhje më zbatimin e modelit për analizën e aftësive menaxheriale, është e përshtatshme që të përcaktohet në mënyrë të përshtatshme fusha operacionale konvekse parimisht sipas Fig. 1.

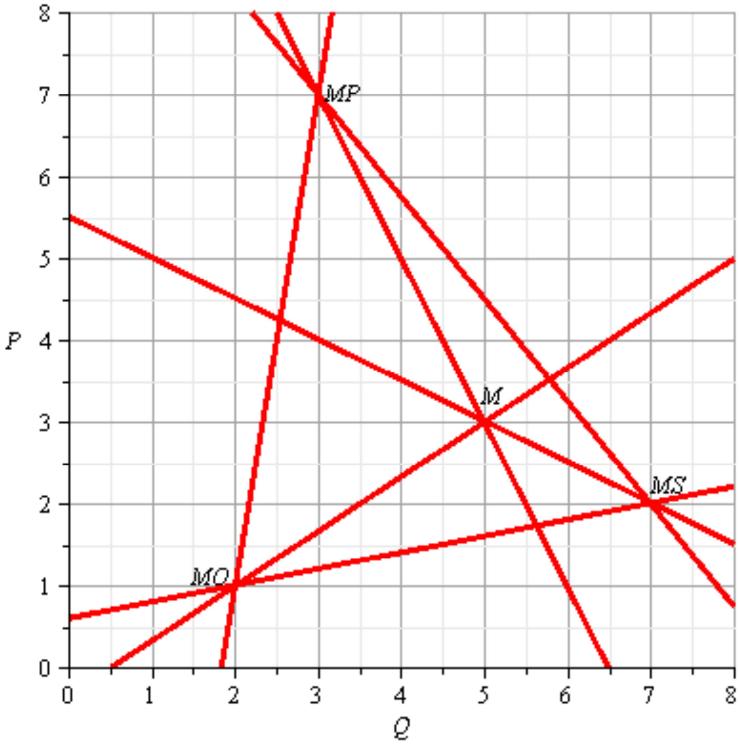

Fig. 1. Në lidhje më analizën e aftësive menaxheriale

Fusha operacionale konvekse parimisht është e dhënë më përkufizimet e aftësive menaxheriale të menaxhimit operativ (MO), menaxhimit strategjik (MS) dhe menaxhimit parashikues (MP). Pozita e menaxherit duhet të jetë brenda fushës operacionale përkufizuese, ashtu që mund të jepet:

$$M = \alpha \cdot MO + \beta \cdot MS + (1 - \alpha - \beta) \cdot MP \tag{1}$$

ashtu që koeficientet α dhe β duhet të plotësojnë kushtet:

$$0 \le \alpha \le 1; \quad 0 \le \beta \le 1 \tag{2}$$

Për shembull, për konditat:

$$5 = \alpha \cdot 2 + \beta \cdot 7 + (1 - \alpha - \beta) \cdot 3; \quad 3 = \alpha \cdot 1 + \beta \cdot 2 + (1 - \alpha - \beta) \cdot 7 \tag{3}$$

ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

përfitohet:

$$M = \frac{6}{29} \cdot MO + \frac{16}{29} \cdot MS + \frac{7}{29} \cdot MP \tag{4}$$

Efikasiteti i zbatimit të aftësive menaxheriale është:

$$AM = \frac{1}{2} \left\| \begin{pmatrix} 2 & 1 & 1 \\ 7 & 2 & 1 \\ 3 & 7 & 1 \end{pmatrix} \right\| = \frac{29}{2} \tag{5}$$

Më tutje mund të caktohen aftësitë menaxheriale ndër sektoriale. Kështu, p.sh. ndaj fushës operacionale konvekse M-MO-MS, aftësitë menaxheriale janë:

$$AM_1 = AM \cdot (M - MO - MS) = \frac{1}{2} \cdot \left\| \begin{pmatrix} 2 & 1 & 1 \\ 7 & 2 & 1 \\ 5 & 3 & 1 \end{pmatrix} \right\| = \frac{7}{2} \tag{6}$$

Në mënyrë analoge përcaktohen aftësitë menaxheriale ndër sektoriale:

$$AM_2 = AM \cdot (M - MS - MP) = \frac{1}{2} \cdot \left\| \begin{pmatrix} 7 & 2 & 1 \\ 3 & 7 & 1 \\ 5 & 3 & 1 \end{pmatrix} \right\| = 3 \tag{7}$$

$$AM_3 = AM \cdot (M - MP - MO) = \frac{1}{2} \cdot \left\| \begin{pmatrix} 3 & 7 & 1 \\ 2 & 1 & 1 \\ 5 & 3 & 1 \end{pmatrix} \right\| = 8 \tag{8}$$

Kështu, mund të përfitohet:

$$\frac{AM_1}{AM} = \frac{7}{29} = 24.138\% \, ; \frac{AM_2}{AM} = \frac{6}{29} = 20.690\% \, ; \frac{AM_3}{AM} = \frac{16}{29} = 55.172\% \tag{9}$$

Kjo do të thotë që aftësitë menaxheriale AM_1 të menaxherit të suksesshëm (brenda fushës operacionale konvekse *M-MO-M*S) janë të barabarta më 24.138% ndaj aftësive menaxheriale të menaxherit, kur në konsideratë merren aftësitë menaxheriale ndër sektoriale operative dhe ato strategjike (për rastin e analizuar). Në mënyrë analoge përcaktohen edhe madhësitë e aftësive menaxheriale ndër sektoriale AM_2 = 20.690% dhe AM_3 = 55.172%. Kuptohet, për ndonjë pozitë tjetër të menaxherit brenda fushës operacionale konvekse MO-MS-MP (për të gjitha pikatë, përkatësisht gjendjet ekonomike brenda fushës operacionale konvekse) mund të caktohen vlerat përkatëse për AM, AM_i (i = 1, 2, 3).
Sipas analizës të Ekonomisë Kibernetike, njëra nderë madhësitë më të rëndësishme gjithsesi është edhe koeficienti i elasticitetit (ε).
Kështu, për fushën operacionale konvekse *MO-MS-MP* koeficienti i elasticitetit respektivisht është:

$$\varepsilon = \frac{2Q \cdot \left(45Q^2 - 223Q - 233\right)}{3 \cdot (Q+3)(5Q-43) \cdot (6Q-11)} \qquad (10)$$

e cila madhësi është caktuar si mesatarja e thjeshtë aritmetike ndaj proceseve ekonomike MO-MS, MS-MP dhe MP-MO. Dihet që në rastin e përgjithshëm, koeficienti i elasticitetit ε (Y, X) ndërmjet dy madhësive ekonomike X (variabla ekonomike e pavarur) dhe Y (variabla ekonomike e varure) përcaktohet sipas:

$$\varepsilon(Y, X) = \frac{\partial Y}{\partial X} \frac{X}{Y} \qquad (11)$$

Në Fig. 2 grafikisht është prezantuar koeficienti i elasticitetit për fushën operacionale konvekse *MO*-MS-MP. Për shembull, për Q = 4 sipas diagramit përfitohet ε = 0.5, çdo të thotë që kur prodhimtaria (Q) ndryshon për 1%, atëherë çmimi i produktit (P) rritët (shenja plus) për 0.5%, e ndaj aftësive menaxheriale operative, strategjike dhe parashikuese të menaxherit, dhe kështu më radhë.
Në mënyrë analoge respektivisht mund të caktohen edhe koeficientet e elasticitetit ndër sektorialë ε_1, ε_2 dhe ε_3, gjithashtu si mesatarët e thjeshta aritmetike:

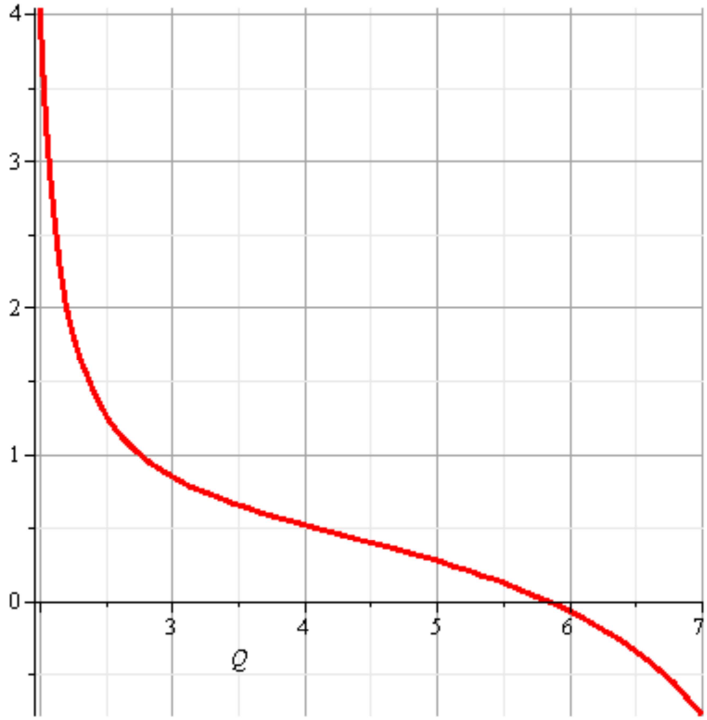

Fig. 2. Koeficienti i elasticitetit ndaj fushës operacionale konvekse MO-MS-MP

Në Fig. 3 grafikisht është prezantuar raporti $\varepsilon_1/\varepsilon$ i koeficientit të elasticitetit ε_1 të fushës operacionale konvekse *M-MO-MS* ndaj koeficientit të elasticitetit ε të fushës operacionale konvekse *MO-MS-MP*.

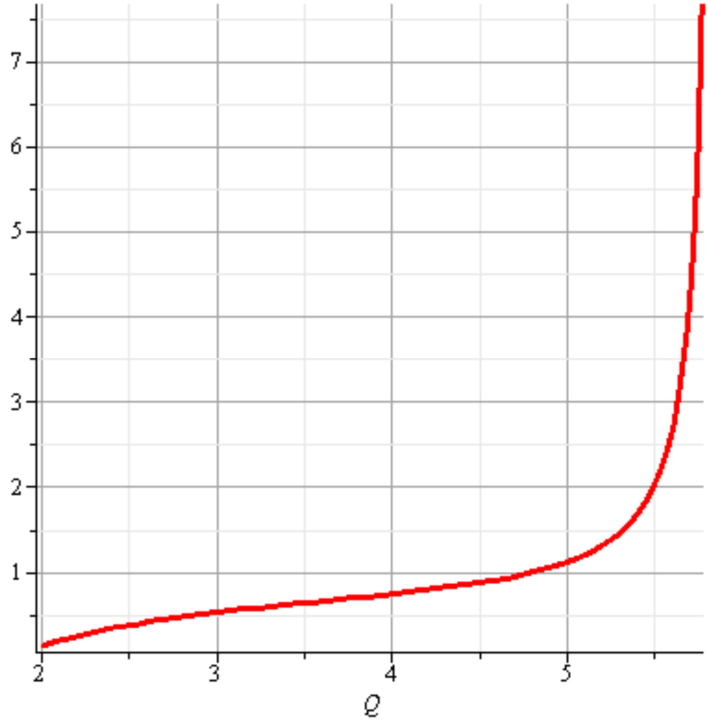

Fig. 3. Prezantimi grafik i raportit ε₁/ε të koeficienteve përkatës të elasticiteteve

Për shembull, për Q = 5.5 nga diagrami përfitohet $\varepsilon_1/\varepsilon = 2$, çdo të thotë që kur prodhimtaria (Q) ndryshon për 1%, çmimi i produktit (P) rritët (shenja plus) për 2%, e ndaj herësit $\varepsilon_1/\varepsilon$ për aftësitë përkatëse të menaxherit ndaj fushës operacionale ndër sektoriale *M-MO-MS* dhe fushës operacionale konvekse *MO-MS-MP*.

$$\varepsilon_1 = \frac{2Q\left(3Q^2 - 17Q - 29\right)}{2(Q+3)(2Q-1)(Q-11)}$$
$$\varepsilon_2 = \frac{2Q\left(5Q^2 - 87Q + 370\right)}{(2Q-13)(Q-11)(5Q-43)}$$
$$\varepsilon_3 = \frac{2Q\left(36Q^2 - 212Q + 193\right)}{3(2Q-1)(2Q-13)(6Q-11)} \qquad (12)$$

Në Fig. 4 grafikisht është prezantuar raporti $\varepsilon_2/\varepsilon$ i koeficientit të elasticitetit ε_2 të fushës operacionale konvekse *M-MS-MP* ndaj koeficientit të elasticitetit

ISSN: 1857-9000 (paper version), 1857-9019 (digital version)

ε të fushës operacionale konvekse *MO-MS-MP*. Për shembull, për Q = 4 nga diagrami përfitohet $\varepsilon_2/\varepsilon$ = - 2, çdo të thotë që kur prodhimtaria (Q) ndryshon për 1%, çmimi i produktit zvogëlohet (shenja minus) për 2%, e ndaj herësit $\varepsilon_2/\varepsilon$ për aftësitë përkatëse të menaxherit ndaj fushës operacionale ndër sektoriale *M-MS-MP* dhe fushës operacionale konvekse *MO-MS-MP*.

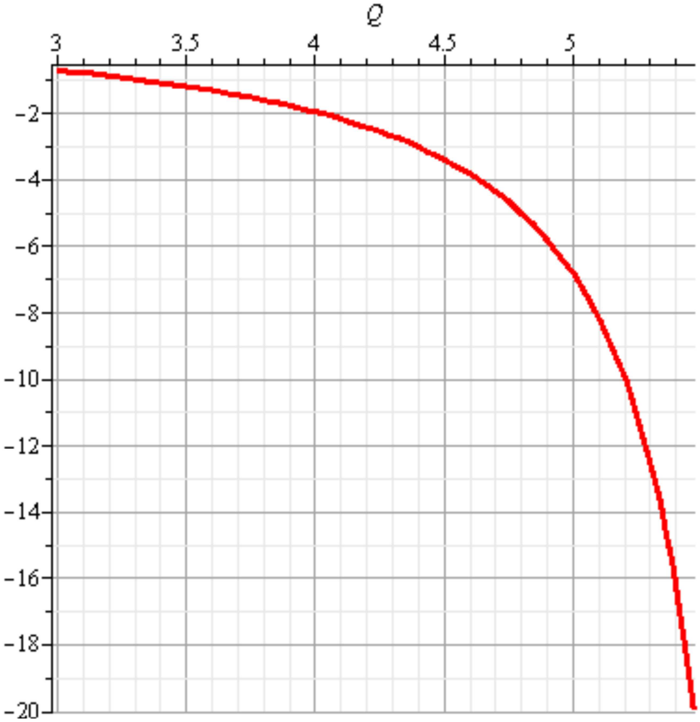

Fig. 4. Prezantimi grafik i raportit $\varepsilon_2/\varepsilon$ të koeficienteve përkatës të elasticiteteve

Në Fig. 5 grafikisht është prezantuar raporti $\varepsilon_3/\varepsilon$ i koeficientit të elasticitetit ε_3 të fushës operacionale konvekse *M-MP-MO* ndaj koeficientit të elasticitetit ε të fushës operacionale konvekse *MO-MS-MP*. Për shembull, për Q = 4 nga diagrami përfitohet $\varepsilon_3/\varepsilon$ = 0.9, çdo të thotë që kur prodhimtaria (Q) ndryshon për 1%, çmimi i produktit (P) rritët (shenja plus) për 0.9%, e ndaj herësit $\varepsilon_3/\varepsilon$ për aftësitë përkatëse të menaxherit ndaj fushës operacionale ndër sektoriale *M-MP-MO* dhe fushës operacionale konvekse *MO-MS-MP*. Për këtë rast mund të potencohet që mund të caktohet edhe vlera maksimale, $(\varepsilon_3/\varepsilon)_{max}$ = 1.160 për Q = 2.719.

Nga aspekti i Ekonomisë Kibernetike është më rëndësi, ndërmjet tjerave, të caktohet edhe benefiti (përfitimi) përkatës. Benefiti mund të caktohet sipas varësisë parimore, $B = Q \cdot P$, ashtu që për analizën në fjalë, ndaj fushave operacionale konvekse repere, respektivisht përfitohet:

$$B = \frac{33}{20} \cdot Q^2 + \frac{7}{60} \cdot Q \; ; B_1 = \frac{11}{90} \cdot Q^2 + \frac{173}{90} \cdot Q \; ;$$
$$B_2 = -\frac{5}{4} \cdot Q^2 + \frac{39}{4} \cdot Q \; ; B_3 = \frac{14}{9} \cdot Q^2 + \frac{5}{9} \cdot Q \tag{13}$$

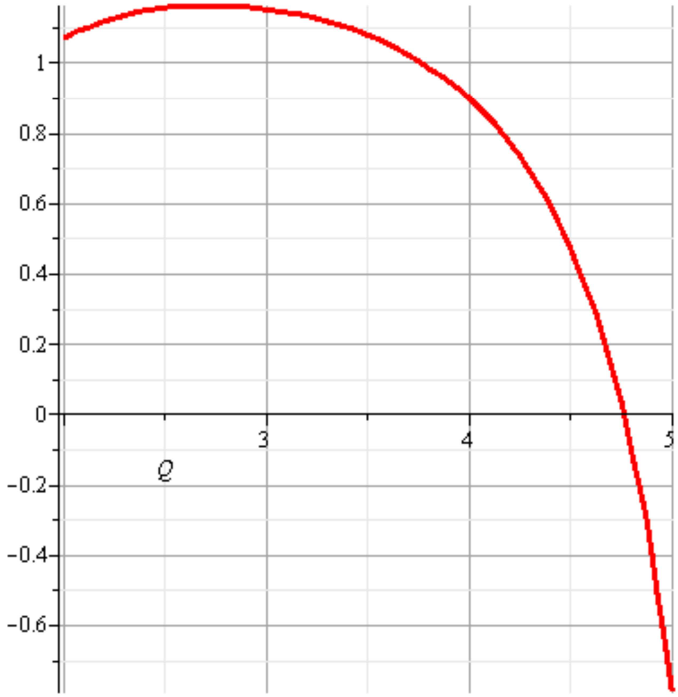

Fig. 5. Prezantimi grafik i raportit $\varepsilon_3/\varepsilon$ *të koeficienteve përkatës të elasticiteteve*

Benefitët përkatëse grafikisht janë prezantuar sipas Fig. 6. Për shembull, të benefiti B_2, ndaj fushës operacionale konvekse *M-MS-MP* mund të caktohet edhe vlera maksimale, $B_{2(max)} = 1521/80 = 19.013$, e cila arrihet për $Q = Q_e = 39/10 = 3.9$.

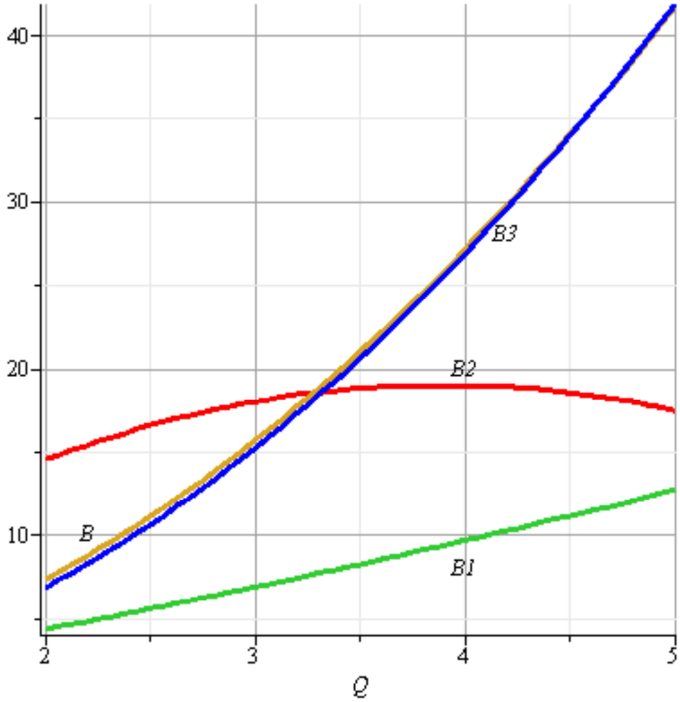

Fig. 6. Prezantimi grafik i benefiteve B dhe B_i (i=1, 2, 3)

Në Fig. 7 grafikisht janë prezantuare raportet përkatëse të benefiteve, B_i/B(i = 1, 2, 3) si herësat ndërmjet benefiteve ndër sektoriale ndaj benefitit për fushën operacionale konvekse *MO-MS-MP*. Për shembull, për Q = 3.5 është B_1/B = 0.4 = 40%, dhe kështu më radhë.

Kuptohet, sipas analizës në fjalë, mund të caktohen edhe parametrat tjerë karakteristikë sipas Ekonomisë Kibernetike, e ndaj analizës moderne të proceseve dhe cikleve ekonomike.

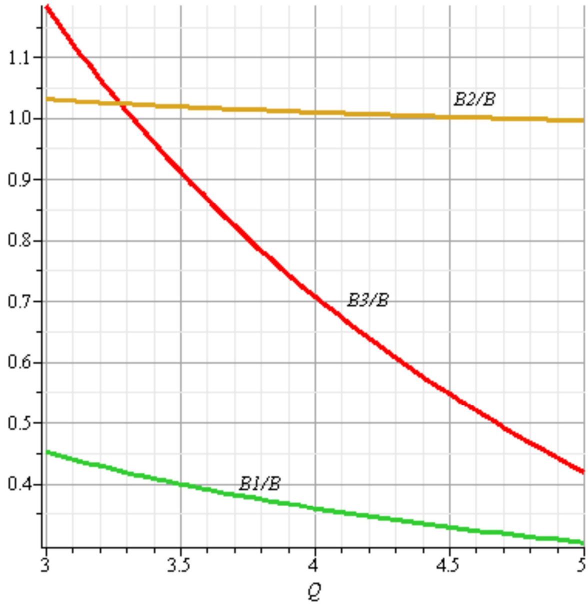

Fig. 7. Raportet përkatëse të benefiteve Bi/B (i =1, 2, 3*)*

3. KONKLUZIONE

Analiza e prezantuar, përmes Ekonomisë Kibernetike, në realitet bazohet në shtjellimin e proceseve dhe cikleve ekonomike në mënyrë moderne. Funksioni kriterial dhe përkufizimet përkatëse janë të përcaktuara sipas formësimit të fushës operacionale konvekse. Në rastin e analizuar fusha operacionale konvekse është e përcaktuar më gjendjet ekonomike të menaxhimit operacional (*MO*), menaxhimit strategjik (*MS*) dhe atij parashikues (*MP*). Analiza në fjalë në mënyrë të ndërsjellët mund të ndërlidhet edhe më programimin linear dhe atë jolinear.

4. LITERATURA

Ayres C. E. (1962). *The theory of economic progress*, New York,
Elwood, Buffa S. (1973): *Modern Production Management*, John Wiley and Sons, Toronto,
Dimitrovski R. (2010): *Proekt Menadzement*, FON, Skopje,
Donnelly J., Gibson J., Ivancevich J. (1987): *Fundamentals of Management*, New York,
Drucker P. (1987): *The practice of management*, New York,
Koleci B., Turkeshi N. (2008): *Bazat e Menaxhimit*, Shkup,
Stewart R. (1982): *The reality of management*, New York.

REVISTA SHKENCORE NDËRKOMBËTARE
Mikro Makro & Mezo
Gjeo Informacione

ISSN: 1857-9000 (versioni në letër)
ISSN: 1857-9019 (versioni digjital)

http://mmm-gi.blogspot.com

- Revistë ndërkombëtare bazuar në Ligjin për arsim të lartë të Maqedonisë;
- E regjistruar në Bibliotekën kombëtare dhe universitare të Maqedonisë "Shën Kliment Ohridski" Shkup me numër ISSN;
- Revistë periodike, me botim të një deri dy vëllime në një vit kalendarik;
- Lloje të artikujve: punime shkencore, punime profesionale, ekspoze, intervista, recensione, in-memoriam, lajme për ngjarje dhe literaturë profesionale-shkencore;
- Publikimi: botim në letër në 200kopje dhe në formë elektronike në ueb faqe me qasje të hapur dhe falas për të gjitha punimet;
- Gjuhët zyrtare të revistës: Shqip dhe Anglisht;
- Gjuha e punimeve: Shqip ose Anglisht.

TEMAT: gjeodezi, gjeofizikë, hartografi, gjeografi, gejostatistikë, toponomastikë, gjeologji, gjeomorfologji, gjeodinamikë, gjeopolitikë, hidrologji, demografi, sigj, idhh, kadastër, topografi, gjeoinformatikë, teledetekcion, fotogrametri, miniera, pylltari, tokë, klimatologji, mjedisi jetësor, planifikimi urban dhe hapësinor, ekologji, të dhëna gjeo-hapësinore, gjeo shkencat tjera.

ÇMIMI PËR PUBLIKIM:
Punim deri 5 faqe: 50euro
Punim deri 10 faqe: 100euro
Punim deri 15 faqe: 150euro

SPONSORIMI I REVISTËS
Faqja e fundit - kopertina: 300euro
Një faqe të plotë: 150euro
Gjysëm faqe: 100euro
Logo dhe ueb faqe: 50euro

Mikro Makro Mezzo
Gjeo Informacione

Micro Macro Mezzo
Geo Information

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
Micro Macro & Mezzo
Geo Information

ISSN: 1857-9000 (paper version)
ISSN: 1857-9019 (digital version)

http://mmm-gi.blogspot.com

- International journal based on the Law for high education of Macedonia;
- Registered in National and university library "St. Clement of Ohrid" – Skopje with ISSN number;
- Periodical journal, with one up to two volumes published within one calendar year;
- Type of articles: scientific papers, professional papers, overview, interviews, reviews, in memoriam, news for professional-scientific events and literature;
- Publication: publishing as hard copy in 200copies, and as free accessible electronic version in journal web site;
- Official journal languages: English and Albanian;
- Language of articles: English or Albanian.

TOPICS: Surveying, Geophysics, Cartography, Geography, Geostatistics, Toponomastic, Geology, Geomorphology, Geodynamics, Geopolitics, Hydrology, Demography, GIS, SDI, Cadaster, Topography, Geoinformatics, Remote sensing, Photogrammetry, Mining, Forestry, Soils, Climatology, Environment, Spatial and urban planning, Ecology, Geo-spatial data, other geo sciences.

FEES:

Paper up to 5 pages: 50euro
Paper up to 10 pages: 100euro
Paper up to 15 pages: 150euro

SPONSORSHIP

Last cover page: 300euro
Full page: 150euro
Half page: 100euro
Logo and web adress: 50euro

SUBMISSION FORMAT OF PAPERS

Format: As defined by the template (Template_Paper.docx). One line space between the text and heading title, two line spacing between text and heading title, and one line space between text and subheading/sub-subheading title.

Size: up to 15 pages, and up to 15MB.

Language: English or Albanian

Title: Font 12pt, Times New Roman, with capital letters, bold, in center, and single spacing. The title needs to be written in second line (one space line 12pt).

Name of the author/s: Font 11pt, Times New Roman, name with first capital letter, surname with all capital letters, bold, in center, after surname add footnote with number, single spacing, all authors in one line. Between title and name of the author, leave one line spacing with 11pt.

Affiliations: To be written in the footnote, single spacing, font 8pt Times New Roman, in the order: degrees, Name, SURNAME (all in bold), e-mail address, new line and four space characters, institution, web address, new line and six space characters, telephone, gsm and fax numbers, new line and four space characters, address. No line spacing between footnotes.

Abstract title: With upper case letters, bold, font 11pt, Times New Roman, left text, without space in the beginning of the line, single spacing. Between title of abstract and name of the authors, two line spacing with 10pt.

Text of abstract: Font 10pt, Times New Roman, justified, single spacing, without space in the beginning of the line. The text of abstract should contain maximum 300 words (counted by "word count-no spaces"). Between the title and text of abstract, leave one line space with 9pt.

Key words: Font 11pt, Times New Roman, justified, single spacing, without space in the beginning of the line. Between the key words and text of abstract, one line spacing with 9pt.

Headings: With upper case letters, bold, font 11pt, Times New Roman, left text, without space in the beginning of the line, single spacing and numbered.

Subheadings: Bold, font 11pt, Times New Roman, left text, without space in the beginning of the line, single spacing and numbered according to number of heading.

Sub-subheadings: With bold and italic characters, font 11pt, Times New Roman, left text, without space in the beginning of the line, single spacing and numbered according to number of subheading.

Text of paper: Font 11pt, Times New Roman, justified, single spacing, without space in the beginning of the line. The text should include the Introduction as a first and Conclusions as a last chapter.

Tables: Head of the table, above the table, with font 10pt, Times New Roman, italic. Tables should be numbered consecutively throughout the paper. Table to be in center, with font 10pt, Times New Roman, single spacing. Between title of table and table, one line spacing with 10pt. All tables must be cited in text.

Figures/maps: Figures-maps should be numbered consecutively throughout the paper. After figure/map, its title must be written, with font 10pt, Times New Roman, italic. Between title of figure/map and figure/map, leave one line space with 10pt. All figures/maps must be cited in text.

Symbols and special characters: Use the SI (Systeme Internationale) units and symbols.

References: The Harvard referencing system is to be used. Footnotes should not be used.

http://mmm-gi.blogspot.com

DETAILS FOR INTERNATIONAL PAYMENTS

Bank name	Komercijalna Banka AD Skopje Branch office: Chair, Skopje
Bank address	Str.Ferid Bajram, 48 1000 Skopje Macedonia (FYRoM)
SWIFT	KOBSMK2X
Beneficiary – account holder	Geo-SEE Institute (South East European Research Institute on Geo Sciences)
Beneficiary address	Str Djon Kenedi, 25/1-d3 1000 Skopje Macedonia
IBAN	MK07300701003027046
Remittance information	For paper publishing in journal MM&M-GI.
Details of charges	OUR (Full amount for international bank transfer should be covered by the author/s of paper/s)

DETAILS FOR NATIONAL PAYMENTS

Образец	ПП10 за физички лица; ПП30 за правни лица.
Назив и седиште на примач	Гео-СЕЕ Институте, Ул.Џон Кенеди, 25/1-д3, Скопје
Трансакциска сметка на примач	300-0000036339-47
Банка на примач	Комерцијална Банка АД Скопје
Шифра	930
Цел на дознака	Научен труд за објавување во списание

Micro Macro Mezzo

Geo Information

Mikro Makro Mezzo

Gjeo Informacione